

**ETNOPOÈTICA, TERMINOLOGIA I MITJANS DE
COMUNICACIÓ**

a cura d'Anna Francés i M. Jesús Francés

PRESENTACIÓ
ETNOPOÈTICA, TERMINOLOGIA I MITJANS DE COMUNICACIÓ

El passat novembre de 2016, va tenir lloc a Sueca la XII Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics organitzada per la Universitat d'Alacant, la Universitat de les Illes Balears, la Universitat Rovira i Virgili i l'Ajuntament de Sueca. Aquesta trobada es presentava amb una màgia especial, potser perquè el lloc triat va ser l'Espai Fuster, una casa amb història que ens endinsava, sense ni tan sols pensar-ho, en el món de les paraules. Per altre costat, l'any anterior a Andorra la Vella (Andorra) s'hi havia decidit com a tema «Etnopoètica, terminologia i mitjans de comunicació».

L'elecció responia a unes necessitats generades pel grup molt evidents. La més urgent i principal era la de donar cabuda —i resposta, al mateix temps— als plantejaments que el GEE presentava com a grup sobre termes etnopoètics reflectits als diccionaris oficials de la nostra llengua: DIEC, AVL i DCVB (encara que aquest no sigui normatiu, té un gran pes per als estudiosos de la llengua). La revisió, estudi i actualització d'aquests termes va ser un treball encetat en els darrers anys per dos membres del grup Jaume Gusicafre i Josep Temporal, que enguany volien presentar el seu primer esborrany per informar la resta del membres per on anaven els avanços i les línies de treball que estaven seguint. És per això, que el binomi etnopoètica-terminologia era essencial d'aparèixer en les actes d'enguany.

El segon eix vertebrador que es presentava era els mitjans de comunicació i com han evolucionat al llarg de les dècades. Trobarem articles que parlaran de la difusió de l'etnopoètica a principis del segle XX, però també d'una difusió molt més actual. En una era tecnològica com la que vivim i on tots els nostres passos queden enregistrats a la xarxa, era essencial veure en quin punt de transmissió es trobava l'etnopoètica i si s'havia adaptat als mitjans de comunicació actuals, s'havia fet servir d'ells, de quins o, pel contrari, si els havia fet l'esquena. També podrem llegir al llarg d'aquests articles si vertaderament arriben al públic, a quin públic i si s'ha treballat de manera semblant a tots els territoris de parla catalana. En definitiva, si hem de comptar amb ells com una nova manera de difusió de l'oralitat que fins ara estava en el boca a boca.

Així, aquest volum es presenta separat en dos apartats que donaran resposta als dos eixos centrals acabats d'exposar: per un costat tenim «L'etnopoètica al mitjans de comunicació» i per un altre «Qüestions terminològiques».

«L'etnopoètica al mitjans de comunicació». Aquest apartat està format per un total de sis articles on podem trobar la relació del folklore amb els mitjans de comunicació de diferents contrades catalanoparlants. Aquests articles estan ordenats segons, podríem dir, un eix temporal abstracte sobre l'aparició de les mostres populars als mitjans de comunicació. El primer article amb què ens trobem és el de Josefina Roma sobre «Mn. Francesc Baldelló i la difusió per ràdio i premsa del seu Folklore Litúrgic». Ací, l'autora ens parla de la presència i la importància que Mn. Francesc Baldelló li va donar a l'aparició a programes de ràdio i premsa dels seus treballs sobre folklore litúrgic. Després trobem un interessant escrit sobre la difusió de l'obra d'Eusebi Ribas de la mà d'Albert Oliva: «La difusió de la recerca folklòrica d'Eusebi Ribas Vallespinosa en la premsa comarcal i local de Valls de principis del segle XX». No sols ens posa de manifest la importància de l'obra d'aquest folklorista, sinó també els intents a través de la premsa local de fer-ne difusió. Després trobem «Premis Avui de 1990. Català a Sardenya fora de l'Alguer?» de Joan Armangué, on ens fa un petit recorregut per la història del premi Avui, però també d'altres premis literaris que van servir per fer arribar a tots els públics materials etnopoètics.

ISBN: 978-84-9965-401-0
Dipòsit Legal: B 30166-2017
Primera edició: desembre 2017
© 2017, dels autors dels articles
© per a aquesta edició, Grup d'Estudis Etnopoètics de la Societat Catalana de llengua i Literatura, filial de l'Institut d'Estudis Catalans
Imatge de la coberta: Pere Pasqual
Impressió: Impremta Leo, Avda. Portugal, 07500 Manacor

A partir d'ací trobem tres articles més que se centren en la difusió de temes i aspectes folklòrics, però a través de mitjans de comunicació actuals com són la televisió, la ràdio, les exposicions o el teatre. Ens referim en primer lloc a l'article de Tomàs Vibot «Notes etnopoètiques al programa *Un lloc amb història* (IB3 Televisió)» on fa un repàs dels tretze episodis del programa de la televisió illenca, i on se centra a remarcar aquells amb un clar contingut folklòric. En la mateixa vessant trobem l'aportació de M. Magdalena Gelabert «La Institució Pública Antoni M. Alcover i la difusió de les rondalles a través de la televisió i la ràdio», on ens explica de manera molt detallada com s'ha intentat revitalitzar les rondalles d'Antoni M. Alcover i fer-les accessibles a tothom a partir de la gravació de la lectura de les seues rondalles per gent coneguda de tots els àmbits. Per finalitzar l'apartat reservat als mitjans de comunicació, trobem les pàgines de Francesc Gisbert sobre «Els monstres han tornat». Gisbert fa una reconstrucció magistral de tot allò que el va portar a actualitzar els monstres infantils valencians a través d'exposicions, murals, llibres... Aquestes mostres han aconseguit una gran difusió i un important èxit a través de les escoles i de les diferents institucions públiques del País Valencià que han apostat per aquesta via de fer conèixer la cultura popular del poble. Tot, a més, amenitzat amb el corresponent acompanyament teatral.

Aquestes actes finalitzen amb un dels primers punts que hem volgut remarcar a l'inici i que forma per sí mateix un apartat: «Qüestions terminològiques». Ens referim al treball de recerca i investigació de Jaume Guiscafrè i Josep Temporal titulat «Revisió de terminologia etnopoètica al DIEC2». Guiscafrè i Temporal, de manera molt detallada i exhaustiva fan una justificació de per què és necessari revisar molts dels termes relacionats amb l'etnopoètica que apareixen al DIEC2. Expliquen el seu mètode de treball, quins vocables han cregut primordials d'incloure i una mostra del buidatge bibliogràfic que han seguit per a cada un d'ells, amb referències a tots els diccionaris normatius on apareixen, com apareixen i les propostes que s'hi plantegen. A més, podem trobar a l'annex una àmplia bibliografia sobre les fonts emprades no catalanes, les catalanes i els reculls lexicogràfics.

Amb aquesta breu presentació donem pas a unes actes que creiem que continuen en el camí de la resta de volums publicats pel GEE i que intenten donar, any rere any, resposta a les diverses qüestions que sorgeixen al voltant de l'etnopoètica relacionada amb diferents temes. Sabem que sempre se'ns en plantejaran de noves. És per això que el volum anual del GEE intenta ser una de les publicacions catalanes que volen recopilar de manera sistemàtica totes les aportacions que els membres del grup hi fan i que esperem que siguin d'interès per als lectors.

Anna Francés – M. Jesús Francés
Grup d'Estudis Etnopoètics

1. L'ETNOPOÈTICA ALS MITJANS DE COMUNICACIÓ

MN. FRANCESC BALDELLÓ I LA DIFUSIÓ PER RÀDIO I PREMSA DEL SEU FOLKLORE
LITÚRGIC
Josefina Roma
Universitat de Barcelona

Mn. Francesc Baldelló (Barcelona 1887-1977), va ser una figura molt important en el camp de la musicologia. A més de ser un gran organista, va dedicar gran part de la seva recerca a l'estudi dels orgues de Catalunya, els que s'havien perdut en la guerra de 1936-39 i els que havien quedat, de manera que la seva obra és imprescindible per a la història de l'orgue a Catalunya. També va ser mestre de capella de la parròquia de Sant Just i Pastor, i com en totes les seves activitats, dedicava part de la seva recerca a estudiar la seva història. Per això, avui tenim un coneixement exhaustiu dels mestres de capella de les parròquies i de la catedral de Barcelona. La seva activitat abasta a més, l'interès per l'ensenyament i la puresa del cant gregorià —la difusió i l'ensenyament del qual el van portar a fundar l'Associació Gregoriana el 1915— i com un aspecte més de la seva activitat professional i religiosa, es va interessar vivament per la cançó tradicional. Un aspecte central de la seva dedicació és l'interès sobre el material semipopular dels Goigs, dels quals en va compondre 51. També per al seu estudi, no sols va formar una gran col·lecció, avui repartida entre el CSIC i l'Arxiu de St. Feliu de Codines, sinó que també va ser l'ànima i el fundador de l'Associació dels Amics dels Goigs, el 1923, que va presidir fins el 1949, en què el va succeir el Dr. Ribas i Puntí. Cal remarcar que aquest interès pels Goigs com a compositor, col·leccionista i investigador, el fa donant —als Goigs— en la Corona d'Aragó de la importància cabdal que tenen. Malgrat açò molts investigadors defugen aquest camp perquè en ser semipopulars, els folkloristes no els tenen en compte per la part que els erudits, locals o acadèmics, han tingut en moltes d'aquestes composicions, i pocs estudiosos acadèmics els han dedicat el seu temps, precisament, pel component popular que presenten, sobretot en la transmissió. Mn. Baldelló, en canvi va saber valorar aquests dos aspectes com a integrants del patrimoni immaterial de la nostra cultura.

Un altre aspecte de la seva obra que el relaciona amb el món de la cançó tradicional és la seva col·laboració en la recerca promocionada pel mecenes Rafel Patxot, *L'Obra del Cançoner Català*, sempre cercant un parentiu entre la música popular i els modes gregorians, hipòtesi que compartia amb Mn. Higiní Anglès. De la seua mà també va treballar per a l'Institut Espanyol de Musicologia del CSIC, un cop acabada la guerra civil, com a continuació de la recerca anterior per a l'Obra del Cançoner Català. De fet, va publicar tant en la *Revista Musical Catalana* com en el *Anuario Musical*.

Les seves publicacions més conegudes són: *Cançons i Jocs per a la infantesa*, amb Aureli Capmany, a 1923. *Un estudi sobre el romanço català*, *Notes sobre l'origen de la cançó popular a Catalunya*, *Un estudi bibliogràfic musical sobre les obres de Jacint Verdaguer*, *Cançoner Popular excursionista*, *La música a Barcelona* (1943), *Folklore Litúrgic*, *Petites biografies de grans barcelonins* (1965).

La seva excel·lència com a organista i com a investigador, fan de les seves publicacions veritables revelacions, sobretot pel seu coneixement exhaustiu dels orgues de Barcelona, els seus organistes i les capelles de cantaires de totes les parròquies de Barcelona.

La seva dedicació a la recerca de la cultura popular, i en especial, la música popular, va més enllà dels Goigs, i es troba al voltant del que ell anomenaria *folklore litúrgic* i que diferenciava del folklore religiós:

Com solen anomenar els folkloristes el recull de parèmies, costums i tradicions de caràcter purament moral o religiós. El folklore litúrgic és més precís; bo i estant en certa manera comprès

dintre el religiós, recull solament ço que és extret o derivat de la sagrada litúrgia. (Baldelló 1914-1926: 30).

En altre lloc ens hi diu:

Així el poble ha fet seus els actes oficials litúrgics de la Iglésia; transformant-los però, a la seva manera, amollant-los al seu sentit tradicional, expressant-los amb la seva mateixa llengua, a l'ensems que conservant-ne tota la seva essència, tot el seu sentit, i d'aquesta manera n'ha fet ço que podríem anomenar litúrgia del poble, la qual té també els seus ritus i les seves lleis (Baldelló 1914-1926: 29).

No es tractava doncs de les creences i pràctiques populars d'origens diversos, canònics, precristians o procedents d'altres difusions, sinó només de les creences i sobretot, pràctiques de conducta ritualitzada derivades de l'ortodòxia de l'Església, adaptades localment i transmeses popularment.

En això no fa més que seguir el que altres folkloristes ja havien diferenciat, per una part, les creences i conducta religiosa sense importar llur origen, anomenant-ho *pistologia* en el metallenguatge de Rossend Serra i Pagès; i per altra part, el que anomenaven *religiositat popular*, que només es referia a les adaptacions populars locals al llarg del temps, dels ensenyaments canònics catòlics. Serra i Boldú va seguir també aquesta línia, tant en l'Arxiu de Tradicions Populars, com en la seva participació en el *Folklore y Costumbres de España*, dirigit per Carreras Candi (1930).

Mn. Francesc Baldelló només tractaria, estrictament, una part d'aquest segon aspecte del folklore religiós: el que procedia de la litúrgia. Així va publicar en *Vida Cristiana*, al llarg de molts números un article de «Folklore Litúrgic», i per una altra part, va treballar el *folklore de la missa*, encara que en moltes de les seves publicacions i intervencions en la ràdio trobem informació sobre aquest tema.

Mn. Baldelló fa un pas més enllà en la religiositat popular, en anomenar el seu camp de recerca com a *folklore litúrgic*, i la seva tasca en aquest camp va consistir a fer una reflexió sobre la seva llarga experiència com a mossèn, i replegar i perllongar la recerca sobre les pràctiques rituals de religiositat popular, a la manera com molts mossens van fer de forma molt variable. A més, com molts folkloristes, a l'inici dels seus escrits de folklore litúrgic, demanava l'ajut de tots els capellans que li poguessin completar la seva informació. Podriem fer un paral·lelisme amb la tasca de molts metges rurals en la confecció de les «topografies mèdiques», que es van començar a escriure a finals del s. XVIII, a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. Era una fórmula per la qual el metge local, lluny de l'Acadèmia i de la centralitat de les recerques del moment, en algun poble a vegades molt llunyà pel que fa als costums i pràctiques mèdiques, no quedava deslligat de la Universitat, de la recerca i sobretot del contacte amb els col·legues del nucli més acadèmic. En el cas dels mossens rurals, aquests restaven lluny de les disposicions centrals de l'Església, no sols diocesana, sinó del nucli teològic coetani.

És així que hem d'entendre la tasca de tants metges i clergues que es posen a investigar en la població on els ha tocat exercir. Per una altra part, els que residien a la ciutat, i tenien relació amb diferents pobles, se sentien empesos també a fer reculls de la seva especialitat, més comparatius, potser, però seguint una certa tendència que considerava una necessitat anar recollint els costums que es perdien, sobretot amb el contacte de les novetats ciutadanes.

Quan Josep M. Batista i Roca feia la seva recerca sobre bruixeria, per exemple, tenia en compte l'actitud de molts rectors rurals. Uns, perquè combregaven totalment amb les creences del poble i actuaven d'acord amb elles, encara que afegint-hi un coneixement clerical que els atorgava un poder superior per a actuar a favor dels feligresos enfrontats

a les accions de bruixes i bruixots. Altres sectors però, s'ho miraven tot amb escepticisme, perquè es consideraven membres de la jerarquia, racionals i erudits, més que no pas del poble que regien.

Sigui com sigui, els folkloristes van aprofitar molt l'experiència dels mossens com a informants privilegiats, capaços d'una reflexió sobre la cultura del poble. Així Serra i Pagès va aplegar en revistes de Ripoll (*El Catllar* o *Scriptorium*) molts articles de mossens que veien les revistes com un vehicle per donar sortida a la seva experiència local.

De fet, en l'*Obra del Cançoner*, els investigadors portaven sempre cartes de recomanació per als Srs. Rectors, perquè els introduïssin en la població i els mostressin quins podien ser bons informants. Palmira Jaquetti fins i tot recull aplecs de cançons que ja havien estat reunides per algun mossèn o un mestre, i Serra i Pagès se servia dels mossens organistes per a transcriure més fidelment que no pas ell, les melodies de boca dels cantaires.

Mn. Francesc Baldelló també va aplegar molta informació com a clergue, i divideix els seus estudis de *folklore litúrgic* en quatre branques: temps litúrgics, material litúrgic, personal litúrgic i actes litúrgics. I va més enllà, ja que els seus coneixements estan acompanyats gairebé sempre d'una recerca bibliogràfica sobre els folkloristes reconeguts de l'època, cosa que li permet fer un seguiment comparatiu. Perquè Mn. Francesc Baldelló no es dedicà a la recerca local o comarcal, que hauria fet si hagués viscut contínuament en un poble. La seva recerca de primera mà i fruit dels seus records vitals, és la que fa a Barcelona. Pel que fa a la recerca en altres poblacions, exceptuant St. Feliu de Codines, d'on servava moltes vivències, li va semblar més adient contemplar-ho comparativament, en la totalitat (com va fer també, Valeri Serra i Boldú quan va anar a treballar a Barcelona). Estava familiaritzat amb la recerca coetània de l'*Obra del Cançoner*, amb la de l'Institut de Musicologia, i emprava tots els medis per arribar a un coneixement exhaustiu de la institució o del costum que tractava. No es limitava doncs a descriure un costum, sinó que el comparava amb tot el material disponible en fonts orals o escrites, per investigadors del folklore o per altres especialistes. Desplegava sobretot un interès per l'origen d'un costum per a escatir com el poble l'havia anat transformant a cada generació. Això es fa més palès quan es tracta de frases de la litúrgia en llatí, que acabaven tenint un altre context i un altre ús entre el poble.

Tot aquest coneixement sabia que estava en progressiva desaparició i igual que tots els folkloristes estava preocupat per aquest fet, i per això calia recollir-lo abans no es perdés del tot, i sobretot, donar-lo a conèixer a estudiosos, liturgistes, compositors de cançons religioses i també a la gent en general, que ni s'imaginava orígens tan precisos, i que moltes persones d'edats avançades recordarien de la seva joventut o infantesa, cosa que en molts casos podria fer que li adrecessin un escrit per tal d'afegir la seva experiència i record al bagatge que Mn. Baldelló anava recollint. Dins de l'Associació dels Amics dels Goigs, hi havia socis, grans coneixedors de costums desapareguts o gairebé desapareguts, i a més, es programaven moltes excursions per a conèixer *in situ*, no sols uns goigs determinats per a poder-los adquirir o reeditar, si fos el cas, sinó que l'ocasió s'aprofitava per a conèixer molt més dels costums, de les creences, del *folklore litúrgic*. Per això, la informació de què disposava Mn. Baldelló s'anava eixamplant, en material, en informants i en indrets de la geografia.

El resultat són col·leccions d'articles en revistes especialitzades, llibres i també articles en diaris com *La Vanguardia*, que com altres diaris de Catalunya han tingut per molts anys cronistes de costums populars, com per exemple, Busquets i Moles en el *Correu Català*. Els articles a *La Vanguardia*, no eren pas superficials, sinó que

s'originaven en el gran coneixement dels temes tractats. És a dir, eren divulgatius d'un coneixement exhaustiu aplegat durant anys. De la mateixa manera, pels anys 40, 50 i fins 60, aquestos temes interessaven a les programacions radiofòniques, de forma que folkloristes com Joan Amades, Joan Lluís, etnògrafs com Ramon Violant i Simorra i fins antropòlegs com August Panyella, van col·laborar en molts programes de diferents emissores, tot descrivint les festes i els costums al llarg de l'any i altres temes relacionats.

Res més adient doncs, que el *folklore litúrgic* de Mn. Francesc Baldelló que desgranava a Ràdio Barcelona, parlant sobre festes religioses, costums i creences al llarg de l'any, i també sobre l'origen de molts trets culturals que el públic desconeixia i que amb les seves intervencions descobria un món arcaic ple de matisos. També servia, com hem dit abans, perquè molts recordessin la seva infantesa i se sentissin protagonistes d'un patrimoni desconegut per a les noves generacions. Eren temps d'un gran flux migratori del camp a la ciutat i ell podia donar-hi un sentit i una explicació més completa i erudita, afegint testimonis d'altres investigadors al fil de la seva pròpia interpretació.

No parlava mai sense preparar-s'ho fins al mínim detall i es guarden còpies de les seves intervencions radiofòniques, que en aquells anys no tenien la improvisació i espontaneïtat dels nostres dies. Aportava a més, molts exemples musicals dels temes tractats, i això també consta en les còpies en paper ceba que l'emissora li passava. Mn. Francesc Baldelló tenia una prosa planera i atractiva i explicava tot amb una gran senzillesa, ironia i un llenguatge de gran bellesa, cosa que feia les seves intervencions radiofòniques molt atractives.

Algunes de les seves afirmacions poden semblar-nos avui d'una certa ingenuïtat, com quan tracta de posar en rodolins, a manera de parèmies, els seus pensaments sobre la vida quotidiana. Però quan parla del que coneix fonament, tant per haver-ho estudiat, com viscut, la informació que en dóna és d'una gran importància i saviesa.

De fet, ens sorprèn avui el seu treball, perquè sembla moltes vegades que s'hagi quedat aturat en els reculls de fins la primera meitat del s. XX, quan ell va viure fins el 1977. Encara que en el camp musicològic fos un teòric molt complet, amb teories molt posades al dia, podria semblar com si al folklore només hi dedicués un temps de lleure, i que fos la seva recerca un *divertimento*, sense gaire transcendència en el nucli del seu treball. Però per altra part, veiem pels seus articles de *folklore litúrgic* que tenia gran interès en la sistematització i en l'estudi històric dels costums litúrgics, empresos amb una gran serietat i consciència de la importància de transmetre aquest coneixement que ja s'estava oblidant, i que només coneixent-ne l'origen i l'evolució es podien arribar a entendre. Podem dir que en els seus treballs s'hi barrejen aquestes dues visions i tractaments de la cultura popular, amb un balanç, això sí, ben positiu.

En aquells anys en què era difícil sentir parlar en català per la ràdio, el fet d'anomenar alguns objectes o conceptes en català, com ho fa Mn. Baldelló, ja era com obrir una porta a una familiaritat que no podia donar-se quan el discurs era totalment en castellà. Un mossèn de gran erudició com ell, podia passejar-se tranquil·lament per aquest espai, sense aixecar cap sospita d'heterodòxia ni política ni religiosa. Tampoc rebaixava l'altura del discurs, que en altres contextos s'hauria atribuït a un provincianisme, en no parlar totalment i correctament en castellà. Les autoritats no hi veien cap perill en el folklore i per això Mn. Baldelló podia moure's fàcilment en la ràdio i en *La Vanguardia*. En canvi, en medis eclesials, com la revista de *Qüestions de vida cristiana*, s'emprava sempre el català. Emperò, fins i tot en les seves intervencions en castellà, aquestes petites dosis de paraules en català anaven recordant al poble aquell gust per la parla, per les tradicions, per la identitat, en definitiva.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BALDELLÓ, F.(1914-1926): «Folklore Litúrgic», dins *Vida Cristiana*, Barcelona, Abadia de Montserrat i Associació Eclesiàstica. Impremta Eugeni Subirana.
—(1945-1968): *Borradores de les col·laboracions al Correu Català i a La Vanguardia*, Arxiu Mn. Baldelló, Museu Municipal de Sant Feliu de Codines.
— (s/d): *Mecanoscrits de les col·laboracions a Ràdio Barcelona*, Arxiu Mn. Baldelló, Museu Municipal de Sant Feliu de Codines.

LA DIFUSIÓ DE LA RECERCA FOLKLÒRICA D'EUSEBI RIBAS VALLESPINOSA
EN LA PREMSA COMARCAL I LOCAL DE VALLS DE PRINCIPIS DEL SEGLE
XX¹

Albert Oliva Ramal
Universitat Rovira i Virgili

S'ha dit que els anys 10, 20 i 30 del segle XX esdevenen una època d'or en la recol·lecció del folklore i la difusió de les formes i expressions genuïnes més populars. Eusebi Ribas Vallespinosa va néixer a Valls el 1874 i va morir el 1959. Era prevere, historiador, teòleg i també folklorista, i va saber emprar la premsa local i comarcal de Valls (Alt Camp) com una de les eines principals de difusió dels seus materials de recerca, amb una tasca incipient que es posava periòdicament a l'abast de molts. *La Crònica de Valls*, *El Temps*, *Pàgina Mariana*, *Joventut per la Fe* i *per la Pàtria*, *La Veritat*, o *L'abella d'or*, per exemple, van ésser publicacions que es van convertir en la part més substancial de difusió de la seva tasca en el moment de màxima esplendor.

Fig. 1. Capçalera de diverses publicacions

L'obra folklòrica de mossèn Ribas es pot agrupar en tres eixos temàtics: cançons, jocs infantils, i festes i costums. Aquest darrer àmbit és el que més difon a través de la premsa, el més immediat per l'interès que desprèn la religiositat popular en la litúrgia més quotidiana que ell desenvolupa a l'arxiprestat de Valls. En aquest sentit, el prevere sempre inicia la recerca i l'estudi d'un tema incidint en l'aspecte religiós, i d'allí deriva al folklore, la literatura oral, la musicologia... Un exemple explícit d'aquesta manera de procedir es troba en l'estudi titulat *Monografia de la Iglesia Parroquial de Sant Joan Baptista de la ciutat de Valls*. La difusió d'aquest treball és a través del periòdic *La Veritat*, a partir de 1913, i es publica setmanalment en format de columna. Posteriorment, aquesta monografia de mossèn Ribas deriva en el treball inèdit titulat *Costums de la Parròquia de Sant Joan Baptista*, amb un contingut quantios de materials folklòrics d'interès. De fet, aquesta segona obra monogràfica del clergue conté el volum

¹ Aquest article s'emmarca en una línia d'investigació sobre literatura popular catalana que ha rebut finançament del Ministeri d'Economia i Competitivitat a través del projecte de R+D: FFI2015-64128- P (MINECO/FEDER). Així mateix, forma part del treball realitzat pel Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC), reconegut i consolidat per la Generalitat de Catalunya (2014 SGR 755).

més extens de l'estudi folklòric de festes i costums de Valls, localitzats entre el segle XIX i principis del XX.

Tornant, però, a la *Monografia de la Iglesia Parroquial de Sant Joan Baptista de la ciutat de Valls*, Eusebi Ribas comença el treball amb un estudi arquitectònic del temple i la posada en valor del mèrit artístic de les diverses capelles laterals, segueix amb la funció que desenvolupen els diversos gremis en el patronatge de cada altar i acaba fixant els costums atàvics i les festes que se'n deriven amb la corresponent expressió folklòrica al carrer. Un cas rellevant, a tall d'exemple, es troba amb l'altar de la Mare de Déu de la Candela. Les festes decennals que s'organitzen els anys acabats en 1 comporten una posada en escena extraordinària del Seguici Cerimonial de Valls amb tot un reguitzell de balls parlats, textos i danses populars que mossèn Ribas recull, analitza i comenta. També, a través de l'altar de Sant Pau, custodiat pel gremi dels corders, Ribas recull que en la vigília de la festa patronal al gener es treu al carrer un personatge vestit de Sant Pau amb màscara, barba i una llarga espasa tremolosa sobre un cavall blanc, des d'on pregona els actes de la festa organitzats pel gremi. Alhora, això evoca a la dita valenca «Per Sant Pau, la primera màscara», que serveix per anunciar la imminència del temps de Carnaval:

Per anunciar la festa de la Conversió de Sant Pau, a la vigília sortia una cavalcada del més típic gust folklòric. Amb tres cavalleries i llurs heralds, muntava:

1. Un timbaler amb cassaca i barret apuntat amb ses timbales.
2. Un nen vestit d'àngel tot blanc, vestits i cavalleria, que al so d'una campaneta fet lo silenci, anunciava completes i predicador de la festa.
3. Sant Pau, muntat amb careta, corona, perruca, barba i colossal espasa tremolant (per lo que del mal epilèptic i de sant Víctor aquí se'n diu mal de sant Pau) (Ribas 1951: 45).

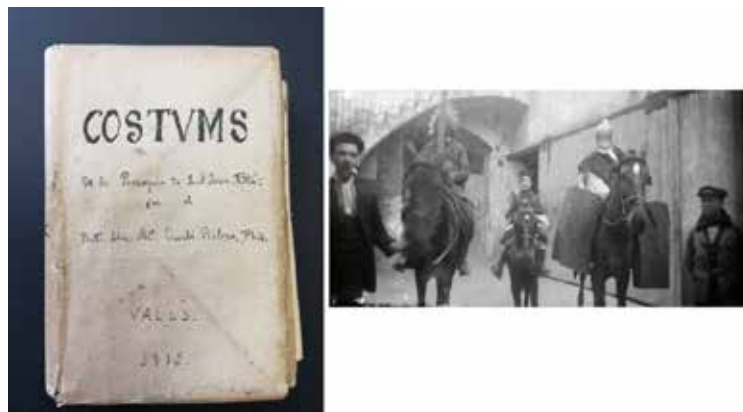

Fig. 2. Última sortida de la comitiva de Sant Pau. Gabriel Secall. Arxiu Municipal de Valls.

En el periòdic *La Veritat*, el 4 de març de 1912 es localitza un article d'Eusebi Ribas que tracta de la reliquia de la Santa Espina que el convent de les Monges Carmelites de Valls custodien des de temps immemorials. El clergue posa l'accent en la llegenda que existeix sobre la procedència d'aquest tresor, ja que segons conta, fou donya Elionor, reina de Jerusalem i de Xipre, i senyora de Valls, la que regalà el reliquiari als frares carmelites en prova de l'amor i afecte que els hi tenia. Alhora, en aquesta mateixa publicació, el 8 de novembre de 1913 el clergue escriu un article historiogràfic sobre el símbol de la creu a Valls. En el text es fa un repàs de les diverses creus de terme valenques i la seva toponímia, de les imatges del Sant Crist que es guarden en les esglésies de la ciutat i de les institucions que s'emparen sota el símbol de la creu, com

és el cas de l'Orde dels Cavallers del Sant Sepulcre, molt vinculat a la imatge de la Mare de Déu del Lledó valenca. Mossèn Ribas també fa referència a la insígnia militar de la creu de pont de Goi,² que va ser creada en commemoració de la batalla llegendària de la Guerra del Francès de 1909, que va tindre lloc en aquest punt de la comarca.

Actualment, des del recurs a la xarxa *Xac premsa*, el servei de premsa digitalitzada per la Generalitat de Catalunya, es poden consultar bona part dels materials que Eusebi Ribas difon entre el 1900 i principis dels anys 50 del segle XX. La metodologia que caracteritza l'afer del clergue fa que al mateix temps elabori diversos relligats amb tots els retalls de premsa de la seva tasca, indexats i degudament inventariats. Amb tot, es compta amb quatre volums, de manufactura casolana, de retalls de premsa que es troben localitzats en el seu fons a l'Arxiu Municipal de Valls. Amb una introducció en els materials de mossèn Ribas —les notes en el treball de camp, les carpetes amb els retalls o les correccions sobre les monografies originals— és fàcil adonar-se que la pauta de treball que emprava el clergue és comuna i repetitiva en cada àmbit temàtic de recerca. A través de l'obtenció de dades del treball de camp, Ribas elabora un seguit de notes que, *a posteriori*, ordena i en desenvolupa la redacció. Confegaix uns textos que ja serveixen per a la divulgació de la seva recerca en premsa i que posteriorment agrupa sota un lema monogràfic per publicar. Com a nota anecdòtica, en l'escrit biogràfic que la neboda del prevere, Francesca Ribas Mallorquí,³ cedeix a l'Arxiu Municipal de Valls el febrer de 2001,⁴ s'il·lustra d'una forma molt pragmàtica i afectiva la metodologia que segueix mossèn Ribas en l'elaboració d'aquests reculls que testimonien la seva contribució i la divulgació de la recerca folklòrica en la premsa del moment, ja que segons la neboda de mossèn Ribas «tenia per enquadrar un aparell molt senzill de fusta, ferros i fils primers d'empalmar. M'ensenyà a fer-ho, a pesar de ser petita ho feia i també cobrava. Pensava que era cosa d'ell» (Ribas 2001: 2).

Amb el pas per la premsa, a mossèn Ribas també se l'etiqueta de periodista i es guanya la simpatia de molts a través de les lletres que hi escriu. En els periòdics que s'han anomenat anteriorment es troben, d'una manera constant, articles de l'autor que tracten sobre la historiografia local, la litúrgia de les festes religioses de la ciutat o les noves de les diverses parròquies valenques. És notori, també, el corpus de materials de temàtica folklòrica que gairebé sempre tenen com a punt de partida l'afer religiós. Tant és així, que l'aparició d'aquests materials coincideix amb el calendari festiu de l'any: la festa de Reis, Sant Antoni, Sant Pau, Sant Josep, Quaresma, Sant Isidre, Corpus, Sant Joan, la Mare de Déu d'Agost, la Santa Creu, Santa Úrsula, la Puríssima, Nadal...

Eusebi Ribas aprofita l'adveniment de la data de la festa per difondre aquells aspectes perduts o que encara romanen en el costumari local amb la finalitat que la gent prengui consciència del valor real i la magnitud d'aquelles expressions que han estat rebudes d'una manera innata, i que es perden en el temps. En la majoria de casos, el

² La batalla de Valls, també coneguda com la batalla del pont del Goi, es va lluitar el 25 de febrer de 1809, durant la Guerra del Francès entre les forces del mariscal francès Laurent Gouvion Saint-Cyr i les forces espanyoles del general suís Teodoro Reding. La batalla va acabar amb victòria francesa, i el comandant de l'exèrcit espanyol va ser ferit greument durant una càrrega de cavalleria, morint uns dies després. En això, cada cent anys Valls commemora la batalla amb festes populars i celebracions lúdiques i religioses.

³ Francesca Ribas Mallorquí, *Fanny*, era filla de Josep Ribas Vallespinosa, germà de mossèn Ribas. Mantingué, amb el seu oncle, una relació distant a causa de certes desavinences familiars. Morí a Valls l'any 2012 amb 96 anys sense descendència.

⁴ A petició de Jep Martí, arxiver municipal, Francesca Ribas va redactar i cedir a l'Arxiu Municipal de Valls un escrit biogràfic de mossèn Ribas amb informació sobre la formació acadèmica del prevere, la vida familiar i les vivències més personals d'un dels personatges més desconeguts de la història moderna de la ciutat.

clergue parteix de la descripció de la tradició per a presentar-ne el possible origen, i de com la societat en participa i ho viu. Els articles sobre la festa del Corpus de Valls, les festes patronals, l'origen de la figura de l'Àliga de la Ciutat o les representacions dels balls populars, les llegendes de la comarca o els relats etiològics de l'imaginari de la vila són una bona mostra de la difusió de la recerca folklòrica del clergue en la premsa comarcal i local de principis del segle XX. En això, la festa de Santa Úrsula, a més de les de Sant Joan, la Mare de Déu de la Candela i del Lledó, és un dels moments àlgids en l'imaginari cultural i social de Valls. El prevere n'és conscient i la seva obra així ho demostra. En els materials en premsa trobem constants referències als rituals festius vallencs, i sovint l'autor traspasa els aspectes més purament litúrgics per endinsar-se cap a una recerca dels elements de religiositat popular que emergeixen amb expressions genuïnes. El 21 de febrer de 1920 a *Joventut per la Fe i per la Pàtria*, per exemple, Ribas publica un article sobre el ritual festiu que desenvolupa la ciutat amb motiu de Santa Úrsula. A més de fer un repàs històric i artístic de l'altar dedicat a la patrona a l'església de Sant Joan, el religiós fa referència a la relíquia i a la sortida en processó d'aquest element com una mostra de la parateatralitat popular del martiri de les onze mil verges:

La processó que's celebra per Santa Úrsula no's començà amb assistència de les Ursulines, sinó solament de tres noies vestides de Santa Úrsula i companyes, que tenia empeny en que fossen les més maques de tot Valls, i se les retribuïa amb la paga qes lliures, a l'ensem que l'Ajuntament les obsequiava amb anells i confits. Se conservà aquesta costum fins a darrers del s. XVIII o el XIX. (*Joventut per la Fe i per la Pàtria* 1920: 1)

Amb una periodicitat molt més eixamplada, també és destacada la contribució de Ribas en la publicació *L'abella d'or*. Els monogràfics de Valls i la comarca dels anys 1928, 1929 i 1931, editats amb motiu de la fira de Santa Úrsula, la Festa Major de Sant Joan i les Festes Decennals de la Mare de Déu de la Candela, respectivament, inclouen articles folklòrics de mossèn de Ribas que tracten sobre les llegendes que envolten certs monuments o indrets de la comarca, de la relació que guarda l'escut de Valls i l'Àliga amb la reina de Xipre, o les expressions populars mantingudes al voltant de les festes de la Candela. Aquests materials, com ens té acostumats l'autor, ja han estat difosos parcialment, amb anterioritat, en la premsa recurrent, ara ampliat i comentats per a l'ocasió. En això, les publicacions d'Eusebi Ribas en premsa gaudeixen d'una gran acceptació entre els lectors. La temàtica folklòrica de molts dels articles interessa un públic que hi veu un contingut immediat, i això fa que Ribas proposi de publicar, d'una manera constant, un seguit de quadres de costums. El 13 d'abril de 1916, a «Pàgina Mariana»⁵ es recull la notícia amb aquesta voluntat per part de l'autor, però el cert és que, en els números posteriors del diari, no es té constància d'aquestes publicacions ni de si el prevere posseïa aquests materials:

No tenint ja que fer, amb Mn. Ribas parlàvem de tasques periodístiques, al cap de la taula de la redacció, front la finestra que al típic carrer dels Espardenyers dóna. I de sos llavis, n'eixí una bella pensada. La de publicar un seguit de quadrets de costums vallenques. I tot alhora, inspirat per ses paraules, com en cinematogràfica cinta, anaren desfilant per ma ment, totes les costums pròpies del nostre poble, i les figures dels homes més o menys cèlebres, amb quins hi estan íntimament

⁵ «Pàgina Mariana» és una secció del periòdic *La Veritat*, editada per la Congregació Mariana de Valls, i tots els materials que s'hi publicaven havien d'autoritzar-se per part de la junta d'aquesta entitat religiosa. Fos com fos, i tot i que Ribas n'era un congregant destacat, en edicions posteriors de del setmanari no apareix cap referència a aquests materials folklòrics. Amb tot, caldria constatar si el clergue disposava d'aquests materials i, en aquest escenari, s'haurien de poder localitzar i inventariar atesa la gran vàlua que podrien tindre.

lligades i perfectament retratades al viu, com també els carrers i places, llocs i fontanes que tant típiques en són de nostra ciutat (*La Veritat* 1916: 4).

En aquest sentit, és de justícia evidenciar el valor actual de la tasca del prevere en la premsa, ja que aquest és un dels principals mitjans on es troben localitzats bona part dels seus materials. Sense anar més lluny, els articles «La llitera d'Agost», «La Immaculada en Valls», «La Mona de Pasqua» o «La Neulada» són textos amb un alt contingut folklòric que han servit, des de fa unes dècades, per restituir costums i aspectes rituals en les festes de la ciutat. A tall d'exemple, fa uns anys que s'ha recuperat l'enramada amb flor vermella de la creu de Sant Joan del retaule major de l'arxiprestal,⁶ costum documentat per mossèn Ribas en diverses ocasions i difós en l'article aparegut el 22 de novembre de 1913 titulat «La Santa Creu en Valls».

Fig. 3. La llitera d'agost. Eusebi Ribas Vallespiosa. Arxiu Municipal de Valls

Un altre exemple de la vigència actual de la recerca folklòrica de mossèn Ribas es troba en el procés que ha emprès la ciutat en el 2017 per reintroduir el ball dels Cercolets de Valls en el seguici festiu. Gràcies a unes notes d'aquesta dansa que documenta el clergue en algunes festes destacades, s'ha pogut figurar la idiosincràsia del ball després de cent trenta-sis anys sense presència als carrers:

El prevere, historiador i folklorista vallenc Eusebi Ribas Vallespiosa també ens parla del ball. Gràcies a les seves notes sabem que l'última vegada que el ball va sortir al carrer per part dels vallencs va ser per les festes decennals de l'any 1881. Ribas ens diu que era un ball que feia el gremi de boters de la ciutat, els quals feien i desfeien un bota al ritme de la música amb un seguit de combinacions coreogràfiques i que la indumentària era similar a la del ball de la Primera. A tall anecdòtic, Ribas també recull que el ball va executar-se en una ocasió davant del palau de la diputació de Tarragona per celebrar l'arribada del rei Amadeu que havia arribat en tren passant per la Plana de Picamoixons fins a Tarragona (París 2017: 3).

La notorietat i difusió de la tasca de mossèn Ribas a la premsa, però, no sempre és d'una manera directa. Autors amb una trajectòria i d'interessos similars als del prevere el citen o l'anomenen en els articles i columnes en setmanaris i publicacions

⁶ Aquesta pràctica es localitza en la vigília del dia de la festa del Baptista, patró de Valls, el 23 de juny, i es desfà la nit de Nadal, quan es reparteixen els clavells entre el poble que creu de les propietats remeieres i místiques de les flors.

periòdiques, ja que els seus materials aporten detalls prou substancials a la informació temàtica que es vol donar. Sovintegen les referències o les citacions textuals de Ribas com una autèntica vàlua que posa en relleu el patrimoni i la cultura heretada de la ciutat en temps passats. En alguns números de la revista *Cultura* de Valls, per exemple, publicats en els anys 60, 70 i 80 del segle XX, es troba referenciada indirectament la contribució de Ribas en el folklore a través d'una reivindicació explícita de la seva figura. Daniel Ventura o Pere Altès posen en valor els materials del religiós a través d'un seguit de retrospectives de la cultura, la societat i el folklore de Valls en temps passats:

Disposem avui d'una notícia que en el seu moment tingué una forta repercussió a Valls. Fou quan el destacat historiador mossèn Eusebi Ribas, ja desaparegut, donà compte als ciutadans del seu descobriment, publicant un article a «La Crònica», ara fa mig segle (*Cultura* 1976: 15).

En aquesta línia, el 10 de juliol de 1915 Cèsar Martinell⁷ publica a *La Crònica de Valls* un monogràfic del pintor Jaume Pons (1671-1730), un artista que deixa un bon llegat d'obres en els diversos temples vallencs. És precisament mossèn Ribas qui fa un minuciós inventari d'obres de Pons a disposició d'estudiosos i entesos de l'art i Martinell utilitza, com a font principal, els materials del clergue que, segons ell, esdevenen «un autèntic tresor que no sempre es valora com cal». Alhora, el mateix autor publica el 5 de setembre de 1919 a *La Crònica de Valls* el treball «L'Art a Valls». Aquesta publicació té com a punt de partida, una vegada més, l'obra del clergue titulada *Monografia de la Iglesia parroquial de Sant Joan Baptista de la ciutat de Valls*, treball ja referit anteriorment que evidencia l'abast real de la recerca del prevere:

Una descripció més detallada d'aquesta porta es troba a la Monografia d'aquesta Parroquial Iglésia escrita per D. Eusebi Ribas i Vallespinosa, Pbre., premiada en los jocs florals de Valls en l'any 1911. És una Monografia molt interessant, i a ella hauré de referir-me algunes vegades al tractar de coses de les iglésies de Valls (*La Crònica de Valls* 1919: 2).

De fet, Ribas, com a arxiver de la Comunitat de Preveres de l'arxiprestal de Sant Joan, sap posar en valor i difondre a través de cròniques en la premsa un seguit de documentació de caràcter substancial per a la personalitat folklòrica de la ciutat, com són les notes històriques de les exhibicions de balls de Valencians durant el segle XVIII i XIX en diverses festes del calendari tradicional de la ciutat, i que a la llarga esdevenen les primeres mostres del que coneixem avui com a fet casteller en l'era moderna. En aquest sentit, un altre dels àmbits que cal destacar dels materials publicats que es refereixen a l'autor és el corpus d'estudis de temàtica castellera difosos en premsa que tracten la figura i la contribució de mossèn Ribas. Són un seguit de treballs que fan referència explícita a les obres i les aportacions del clergue en l'àmbit dels castells a Valls i al Camp de Tarragona, un sector molt particular tractant-se de la ciutat valenca. Sovint, les referències a mossèn Ribas sostenen que és un entès i aficionat del món casteller i que gràcies a ell es disposa d'una informació valuosa per a la història dels castells. Pere Ferrando afirma que el clergue, a més de ser un entès i aficionat al fet casteller, documenta i transporta de textos antics la informació que creu d'interès per a la crònica castellera del moment:

⁷ Cèsar Martinell Brunet (Valls, 1888-Barcelona, 1973) era un vallenc polifacètic que, a més d'arquitecte, fou investigador, divulgador i historiador de l'art. Va manifestar molt d'interès en la figura i l'obra de mossèn Ribas, tal com ho demostren les nombroses referències al seu amic i col·lega en alguns dels seus treballs.

Per acabar amb l'anàlisi d'aquesta primera referència ens aniria bé conèixer una mica el seu informant, ja que Blasi, amb 8 anys el 1883, difícilment pot recollir la seva experiència personal. Efectivament Blasi reconeix que aquestes informacions les ha rebut de Mossèn Ribas [...] el qual, a la vegada ho havia recollit de «boca de gent entesa i de documents antics». L'al·ludit mossèn no és cap altre que l'historiador i arqueòleg vallenc mossèn Eusebi Ribas i Vallespinosa (1874-1959), autor de diversos textos on demostra la seva afició i coneixements dels castells. Com veiem Ribas era tan sols un any més jove que Blasi; per tant cap dels dos copien les gestes viscudes en primera persona, malgrat la seva més que demostrada afició castellera, si no que ho van fer mitjançant una tercera, amb el perill que acostuma a haver-hi alhora de transcriure dades i dates (Ferrando 2010: s/p).

En aquest sentit, es pot parlar d'una altra obra cabdal en l'estudi acadèmic del món casteller, *Els castells dels xiquets de Valls* de Francesc Blasi i Vallespinosa.⁸ Aquest treball fa referència, en diverses ocasions, a la tasca del prevere com a difusor i entès en documentació vinculada al món casteller, ja que és l'arxiver del fons parroquial de l'església arxiprestal de Sant Joan Baptista de Valls, entre d'altres:

Evidentment, la tradició i la història ens donen també aquest qualificatiu, per tal com l'historiador vallenc mossèn Eusebi Ribas ens cedeix una còpia d'un document de l'arxiu de la comunitat de preveres de Sant Joan, en el qual, en ressenyar les festes celebrades a Valls el dia 18 de maig de 1878, a honor de la Verge del Lledó, s'hi esmenten els «castells dels xiquets, o sea torres de hombres unos sobre los otros hasta la altura de siete, ocho o nueve hombres». Com veiem, aquesta nota es refereix als castells dels Xiquets de Valls (Blasi 1997: 12).

En la mateixa obra, Blasi recull una interessant observació sobre la tasca del clergue i la seva aportació en la història dels castells. Ens situa Eusebi Ribas com un dels personatges que puntualitza sobre el moment de traspàs en la denominació del ball de Valencians cap a castells. És més, l'autor afirma que Ribas ens aporta la dada més antiga que es coneix fins avui dia d'una actuació castellera a Valls, si s'accepta la hipòtesi que el fet casteller actual ha derivat dels primitius balls de Valencians del segle XVII i XVIII:

La primera cita de l'existència d'aquest ball, precisament, pertany a Valls i ens la dona un vallenc, el notable historiador i arqueòleg mossèn Eusebi Ribas, en relatar les primeres festes decennals a honor de la Verge de la Candela, de Valls, celebrades l'any 1791 a *Monografia de la devoció a la Virgen de la Candela de Valls*. En aquest relat, l'autor especifica que en les al·ludides festes prengueren part alguns balls populars, «que ja estaven en ús l'any 1712», referint-se a unes festes celebrades a Valls el dia 5 de maig d'aquell any [...]. En aquest dia, entre altres balls populars, sortí també el ball de Valencians, segons consta en l'Arxiu de la Rda. Comunitat de Pvres. de Sant Joan, de Valls. La data, doncs, del 5 de maig de 1712 és la més reculada que tenim fins avui de l'existència dels castells a Valls, si acceptem que el seu origen deriva del ball de Valencians. (Blasi 1997: 16)

Aquesta observació també l'anota Joan Climent el 2013 en l'obra *Els castells de Valls i els inicis de les colles vallenques (s. XIX)*. Aquest autor dedica el IV capítol de la publicació a Eusebi Ribas com a estudiós del folklore i erudit local, i fa especial esment en aquell mateix treball titulat *Monografia de la devoció a la Virgen de la Candela de Valls*, que el religiós fa l'any 1911 i que compila les actuacions castelleres i les dels balls populars de les festes en honor a la Mare de Déu de la Candela. Climent també

⁸ Francesc Blasi Vallespinosa (Valls, 1872-Barcelona, 1951) era un industrial, excursionista i escriptor d'edat propera a Ribas, amb inquietuds culturals i de recerca semblants al clergue. Va publicar obres de divulgació de les terres catalanes, com la *Guia de Poblet i Santes Creus* (1928), *Santuaris marians de la diòcesi de Tarragona* (1933) i, com a record dels seus viatges pel Pròxim Orient, els EUA i l'URSS, *Impressions d'un viatge a Terra Santa* (1926), *Del país de les coses grans* (1927) i *Viatge a Rússia passant per Escandinàvia* (1929).

situa Ribas com l'artífex que sap trobar la referència més antiga d'una actuació castellera a Valls documentada fins al moment:

Origen dels castells en el ball de Valencians: i a casa nostra, mossèn Eusebi Ribas en troba el testimoni més antic, per ara, en un document de l'arxiu parroquial, corresponent a l'any 1712. Resulta evident, per tant, que els immediats antecessors dels castellers han de cercar-se en «lo Ball de Valencians» (Climent 2013: 19).

Per últim, Joan M. Ventura en l'article «L'apassionant món dels castellers», publicat l'any 1985 a *La Crònica de l'Alt Camp*, també para especial atenció en la informació que dona el clergue sobre el punt d'inflexió entre el ball de Valencians i els castells, i la primera actuació castellera documentada a la capital de l'Alt Camp:

Heus ací com s'ha retornat a una tradició respecte la qual molts dels nostres historiadors han estat escorcollant arxius per a trobar els seus inicis, sense poder assegurar cap d'ells on exactament van néixer. L'historiador valenc mossèn Eusebi Ribas, diu que en un document de l'arxiu de la comunitat de preveres de Sant Joan estava escrit que el dia 18 de maig de 1878 s'hi esmenten els castells dels xiquets. El mateix historiador diu que en data 5 de maig de 1712, és la data més reculada per a localitzar l'existència dels castells (*La Crònica de l'Alt Camp* 1985: 4).

Fig. 4. Article de Daniel Ventura a *Cultura*.

Com s'evidencia, la divulgació de la recerca folklòrica de mossèn Ribas a la premsa, ja sigui d'una forma directa o a través d'altres autors, permet apropar un nodrit corpus folklòric referencial a tot un públic immediat i proper a través del perfil polifacètic de l'autor. Segons la neboda del prevere, Francesca Ribas, «mossèn Eusebi Ribas tingué una vida secreta dedicada a l'Església i a l'Art, doncs ben mirat encara que d'afició, fou fotògraf, pintor, músic, arxiver, historiador i periodista» (Ribas 2001: 3). En la tasca del capellà sovint s'uneixen aquests conceptes, el d'Església i Art, i es juxtaposen. Això dona una contribució folklòrica molt particular, ja que per a Ribas l'Art és la saó del poble, que va més enllà dels retaules, les pedres i els quadres a l'oli. Per a ell, aquest Art està en els carrers els dies de festa, de transmissió intergeneracional, i és el perfum de les expressions més populars. De fet, en tot aquest temps, i amb la distància que ens aporten els anys, es pot cercar un bonic paral·lelisme entre la tasca diària del clergue i

els seus dos pilars vitals. Amb els mitjans que tenia, partint de la trona de l'església de Sant Joan en els dies de festa i amb els periòdics locals i comarcals del moment, va saber transmetre tot un imaginari a un públic proper a través de la premsa, la manera que creia més directa, com a predicador innat que era.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BLASI, F. (1997): *Els castells dels xiquets de Valls*, Valls, Cossetània.
- CLIMENT, J. (2013): *Els castells de Valls i els inicis de les colles valenques (s. XIX)*, Valls, Cossetània.
- FERRANDO, P. (2010): «El cinc amb agulla i altres invents castellers», <www.webcasteller.cat> [consulta: 04/09/2017]
- JANER, J. (1916): «Les voltes de la plaça», *La Veritat*, núm. 3 (13/01/1916), p. 4.
- MARTINELL, C. (1919): «L'art a Valls», *La Crònica de Valls*, núm. 89 (05/09/1919), p. 2.
- NOGUÉS, G. (1920): «El noble seny», *La Crònica de Valls*, núm. 89 (17/01/1920), p. 2.
- PARÍS, M. (2017): *El ball dels Cercolets de Valls. Projecte de recuperació de l'entremès*, (Dossier De Premsa).
- RIBAS, E. (1911): *Monografia de la devocion a la Virgen de la Candela de Valls*, (manuscrit inèdit en dipòsit a l'Arxiu Municipal de Valls).
- (1912): «La Santa Espina», *La Veritat*, núm. 19 (04/04/1912), p. 2.
- (1913a): «La Santa Creu en Valls», *La Veritat*, núm. 34 (22/11/1913), p. 2.
- (1913b) *Monografia de la Iglesia Parroquial de Sant Joan Baptista de la ciutat de Valls*, (manuscrit inèdit en dipòsit a l'Arxiu Municipal de Valls).
- (1913c): «Monografia de la Iglesia Parroquial de Sant Joan Baptista de la ciutat de Valls», *La Veritat*, núm. 28 (09/04/1913), p. 3.
- (1915) *Costums de la Parròquia de Sant Joan Baptista*, (manuscrit inèdit en dipòsit a l'Arxiu Municipal de Valls).
- (1920): «La festa de Santa Úrsula en Valls», *Joventut per la fe i per la pàtria*, núm. 235 (20/02/1920), p. 1.
- (1928): «L'escut de Valls», *L'abella d'or*, p. 13.
- (1929): «L'Àliga de la Ciutat», *L'abella d'or*, p. 10.
- (1931): «Les festes de la Candela», *L'abella d'or*, p. 19.
- (1951): *Folk-lore valenc. Jocs amb auca i llur descripció històric-etimològica*, (manuscrit inèdit en dipòsit a l'Arxiu Municipal de Valls).
- (1910-1951): *Retalls històrics*, (manuscrit inèdit en dipòsit a l'Arxiu Municipal de Valls).
- RIBAS, F. (2001): «Notes biogràfiques de mossèn Ribas», (mecanoscrit inèdit en dipòsit a l'Arxiu Municipal de Valls).
- VENTURA, D. (1980): «Ball de Valencians», *Cultura*, núm. 57 (01/07/1976), p. 15.
- VENTURA, J. (1986): «L'apassionant món dels castellers», *La Crònica de l'Alt Camp*, núm. 11 (03/05/1985), p. 4.
- YXART, X. (1913): «La virtualitat en nostres conviccions», *Pàtria*, núm. 57 (27/12/1913), p. 2.

PREMIS AVUI DE 1990
CATALÀ A SARDENYA FORA DE L'ALGUER?
Joan Armangué i Herrero
Universitat de Càller (Sardenya)

1. *Presentació*

El 13 de gener de 1991 va aparèixer a les pàgines del diari *Avui* un reportatge il·lustrat amb un títol que ben legítimament podia cridar l'atenció dels interessats «Català a Sardenya fora de l'Alguer — Un convent de monges sardes resa en català». Tot seguit analitzarem els continguts d'aquest article, cercant la veridicitat o falsedat de les notícies directament relacionades amb la literatura tradicional catalana, normalment tan exclosa de la premsa diària.

2. *Els Premis Avui de 1990*

La publicació del reportatge era part del premi que l'autor, Otilio Pisani, rebia per haver merescut el Premi Laia González en la seva primera edició, guardó inclòs entre els Premis Avui de periodisme de l'any 1990. Aquests premis, ricament articulats, eren concedits pel diari *Avui* amb el patrocini de Caixa de Manresa. El més antic i prestigiós dels guardons, el Premi Avui d'articles periodístics, comptava amb un jurat format, entre d'altres, per Max Cahner, Carles Sentís i Albert Viladot; el guanyador fou Vicenç Villatoro pel recull titulat *Apologies*. Altres guardons inclosos als Premis Avui foren: Premi Jordi Rubió i Balaguer, destinat a un assaig sobre literatura catalana, que va recaure en Jaume Aulet per *Els orígens literaris de Josep Carner* (jurat: Joaquim Molas, Jordi Castellanos, Josep Massot, Vicenç Salvador...); Premi Antoni Rovira i Virgili per a treballs relatius a qualsevol aspecte de la comunicació als Països Catalans, concedit a Imma Tobella per *Televisió i identitat, el repte de la televisió pública a Europa* (jurat: Eliseu Climent, Manuel Ibáñez Escofet, Salvador Cardús...); i encara d'altres premis d'interès marginal en aquest estudi. Entre els guanyadors, però, destaquen encara Josep Cuní i Josep Maria Puyal.

3. *El Premi Laia González*

Aquesta llista tan eixuta de noms i entitats ens permetrà d'entendre en quin prestigiós context es col·locava el Premi Laia González per al millor reportatge inèdit escrit per una persona menor de trenta anys (jurat: Albert Viladot, Vicenç Villatoro, Josep Maria Huertas Claveria —en aquell període responsable de la secció de Cultura del diari *El Periódico-Catalunya*). Llegim a l'*Avui* del 23 de novembre de 1990 que el premi «ha estat guanyat pel reportatge *El català que sobreviu en un convent de mercedàries a Sardenya*, d'Otilio Pisani, de l'Alguer». El guardó, tal com hem anticipat parcialment, consistia en 150.000 pessetes i la publicació del treball. Els noms dels guanyadors s'havien fet públics el 22 de novembre de 1990, al llarg d'un sopar celebrat a Manresa, seu de la Caixa patrocinadora.

És precisament el rigor que estem acostumats a atribuir a aquests ambients fets de personatges públics, intel·lectuals de confiança, periodistes experts i entitats de solidesa reconeguda, el que hauria d'allunyar-nos d'atribuir responsabilitats als organitzadors del Premi Laia González per la probable lleugeresa amb què van ser afrontats tant el contingut del reportatge com les estranyeses que acompanyaren la concessió del premi. Parlarem per tant, en primer lloc, dels dubtes que poden sorgir en relació amb els continguts de caràcter general que recorren al text; amb els aspectes formals relatius a la simple participació a un premi; i, al capdavant —si aconseguim de documentar prou la nostra hipòtesi de treball— confutarem les informacions de caràcter etno poètic

recollides al reportatge i provarem de recol·locar-les en l'erudit context que els correspon.

4. Materials literaris

Primer de tot, però, convé que delimitem l'abast del nostre interès, si més no en l'àmbit de la present publicació. Els materials etnopoètics que pretesament haurien sobreviscut fins als nostres dies en un convent de monges de Càller, més concretament a la secció de novícies del carrer Barone Rossi, al centre de la capital de Sardenya, són els següents:

a) Les oracions de les congregants són expressades en català, amb veu interior en els casos de confiança íntima amb el Senyor, en veu alta en els moments de celebració pública o de pregària comunitària.

b) En el reportatge guanyador del premi hi llegim que la mercedària entrevistada (mare general de la Congregació Mercedària a partir de l'any 1952) afirma que «els Goigs de la Mare de Déu de la Mercè, per exemple, els cantem cada any en català» (se'n transcriuen quatre estrofes).

c) A més dels goigs, *Madre Maria* recordava encara els primers versos de l'himne del *Jorn del Judici*, és a dir el *Cant de la Sibil·la*, que al convent canten cada any el dia de Nadal.

d) Dins d'allò que anomenem literatura culta, les germanes del convent, entre els anys 1918-1922, aprenien fragments de poesies d'Àngel Guimerà (no se'n reporta cap exemple) i de Jacint Verdager, del qual la Mare general recita sis versos del text que comença: «Cristians, orenetes / de Jesucrist».

Considerarem marginal dins l'economia del present treball tota la resta d'indicacions no documentades que al reportatge volen donar suport a aquests fenòmens etnopoètics (pensem en el fet de la pregària, dins del text descrita com un «diàleg íntim i espontani» en llengua catalana). Al cap i a la fi, analitzant allò que és concret —i susceptible de l'interès del folklorista—, hom podrà avaluar millor, si convé, la versemblança d'un insòlit ús fins ara mai documentat a la ciutat: l'ensenyament del català a l'interior de la secció de novícies del convent i, d'aquesta manera, la perpetuació de l'ús d'aquesta llengua en la pregària —que sembla, però, considerada exclusivament com la recitació d'uns textos paralitúrgics altrament coneguts sobretot a la ciutat de l'Alguer, que a l'entrevista és presentada com a model lingüístic de la comunitat calleresca.

5. Primeres iniciatives de recerca

La publicació del reportatge, amb la sanció d'un dels prestigiosos Premis Avui, va provocar un fort impacte en el món de la filologia catalana i, encara més, va sorprendre la comunitat catalanòfila de l'illa, entre els quals tingueren més possibilitat de maniobra, com és natural, els residents a Càller o bé contractualment relacionats amb la seva universitat. El professor Jordi Carbonell (aleshores catedràtic de Llengua i Literatura Catalanes a la Facultat de Magisteri de la Universitat de Càller), amb August Bover (aquell any professor convidat a la mateixa càtedra), immediatament van voler comprovar de primera persona la notícia, considerada extraordinària des del moment que mai no havia estat assenyalada la possibilitat que el català hagués sobreviscut a Sardenya fora de l'Alguer. Malauradament es van haver de decebre en adonar-se que al convent del carrer Barone Rossi ningú no tenia constància del fenomen descrit al reportatge, ni tenien les idees gaire clares sobre què és la llengua catalana. Poc després, August Bover va voler aprofundir les fonts biogràfiques citades a l'article aparegut a l'*Avui*: la notícia de la mort de *Madre Maria*, la mare general entrevistada per Otilio Pisani abans de la defunció, havia estat anunciada al diari local *L'Unione Sarda* el 20 de

juliol de 1990, tal com consta a l'article publicat al diari *Avui* el 13 de gener de 1991; en canvi, una altra font citada a l'article no duia enlloc: el quotidià *La Nuova Sardegna* aparegut en la mateixa data no reportava cap necrologia de *Madre Maria*.

L'ambigüitat de les proves, un sentit mètode basat en la suspicàcia i la completa manca de documents versemblants van dur-nos a aprofundir el tema a través de dues iniciatives: una del tot personal —amb visites a les institucions i entitats relacionades amb els Premis Avui, a l'arxiu del diari català i a certs convents femenins de la ciutat de Càller; i amb l'atribució d'un tema pensat per a una tesi de llicenciatura (Facultat de Llengües i Literatures Estrangeres de la Universitat de Càller) sobre *L'uso della lingua catalana nella Cagliari contemporanea — Analisi di una testimonianza*, tesi defensada per l'estudianta Rita Pireddu l'any acadèmic 2005-2006.

La impossibilitat per part del lector de consultar personalment una còpia d'aquesta tesi justificarà, esperem, la implícita nostra referència al treball acadèmic en qüestió, sense haver-hi d'afegir, però, la pesadesa d'un repetit agraïment a la jove catalanòfila sarda que dugué a terme amb òptim resultat aquesta escomesa —és a dir, amb la nota màxima que la Facultat podia concedir per aquesta prova final de carrera.

6. L'autor del reportatge

I ara entrem-nos a examinar la figura de l'autor. En coneixem només el nom, que consta al veredicta publicat pel diari *Avui*, on se'l fa alguerès; i, naturalment, sota el títol de l'article aparegut al suplement dominical del 13 de gener de 1991. Això, evidentment, no hauria de ser prou per atorgar una convençuda fiabilitat al contingut del reportatge guanyador del premi, si més no fins al punt de permetre-li de merèixer l'honor de la impremta. En efecte, Otilio Pisani, alguerès, no va assistir a la festa literària i, per tant, no va gaudir de l'homenatge ni va retirar el premi material del guardó. Això podria ser interpretat com un esdeveniment versemblant des del moment que, si en efecte Otilio Pisani fos de bo de bo un ciutadà alguerès, podria no haver trobat ocasió per assistir a un lliurament de premis celebrat tan lluny de casa sense la seguretat d'haver aconseguit una o altra distinció. Ara bé, de les diverses converses i recerques que hem esmentat més amunt se'n desprèn no només això, sinó també que Otilio Pisani no havia fet arribar als organitzadors del premi les pròpies credencials i, per tant, no podia ser contactat. Mai més no se n'ha tingut notícia.

Fora d'això, que indubtablement és ben simptomàtic, a l'Alguer no existeix cap ciutadà, ni present ni passat, que sigui recordat amb aquest nom que, de fet, en la comunitat sardo-catalana és considerat com un pseudònim (tal com no deixa de ser habitual en el context associacionista i editorial alguerès). El fet de no haver retirat el premi podria ser un recurs d'Otilio Pisani per amagar la seva identitat, diuen. O simplement, afegim nosaltres: si l'autor no va fer arribar als organitzadors dels Premis Avui (1990) les seves dades personals... Qui podia arriscar-se a assegurar que es tractés d'un periodista alguerès?; les bases del premi preveïen que els participants haguessin de ser menors de trenta anys per tal de fomentar, es comprèn, noves vocacions i esperànçadores habilitats. Però això..., va poder ser comprovat, per tal de no perjudicar altres participants molt més convincents?

7. Antologies de poesia religiosa a Sardenya

Amb aquestes premisses, potser hem fet bé a proposar un mètode basat en el dubte, en una sistemàtica però moderada suspicàcia, a anticipar la probable falsedat del reportatge. Falsedat, però, segurament parcial —com tot allò que és fals; i fals com tot allò que és parcial.

Procedim, però, amb els materials de caràcter tradicional que recorda *Madre Maria* i que el seu entrevistador recull i publica en català al reportatge.

Els *Goigs de la Mare de Déu de la Mercè*, dels quals, repetim, l'autor de l'article transcriu quatre estrofes en una finestra de la pàgina del suplement dominical, són molt coneguts a Sardenya, on la comunitat mercedària és present, a la ciutat de Càller, des del segle XIV. Se'n coneixen evidentment algunes versions en llengua sarda, castellana i italiana; però la més antiga, en català, es remunta als primers anys del segle XVII i ha estat transcrita en diverses ocasions: Eduard Toda la recollí el 1903 al seu llibre dedicat a *La poesia catalana a Sardenya*; i, sense necessitat de recordar altres exemples que farien feixuga la lectura d'aquest paràgraf, Francesc Manunta la va incloure a la seva antologia de *Cançons i líriques religioses de l'Alguer catalana* (3 vols., 1988-1991), és a dir, en coincidència amb la pretesa entrevista a la religiosa calleresa. També fou recollit en aquests estudis el text del *Cant de la Sibil·la* o, tal com és conegut a l'Alguer i al reportatge que estudiem, *Lo jorn del Judici*.

En recordar l'amic mossèn Francesc Manunta, convé que ens apressem a cridar l'atenció sobre el fet que, al reportatge estudiat, *Madre Maria* afirma el següent: «Havíem rebut permís del nostre bisbe per escoltar, a la televisió de la secció de novícies, uns comentaris sobre la Quaresma que difonia una emissora algueresa. No recordo el nom del mossèn: Francesc... Va sobtar-nos de veure que el seu comentari era en català, un català gairebé com el nostre. I a la televisió...!». Francesc Manunta, en efecte, fou un gran animador cultural de la religiositat tradicional algueresa i no va rebutjar mai cap canal per dur endavant la seva vocació; i, ahora, repetim, fou el recol·lector de la fonamental antologia de *Cançons i líriques religioses de l'Alguer catalana* que va difondre, si més no en àmbit local —però també entre la comunitat catalanòfila d'arreu—, els textos paralitúrgics que recordava *Madre Maria* poc abans de morir, als 92 anys.

Amb tot això, de moment la imatge de la Mare superiora se'ns presenta com la d'una col·leccionista de textos d'interès personal, lligats o no lligats a les tradicions sarda o catalana: la memòria de poetes cultes com Àngel Guimerà i Jacint Verdaguer no pot ser posada en relació, naturalment, amb una tradició arrelada —tot i que ho era, això és cert, a l'Alguer dels primers anys del segle XX—, sinó amb un apassionat i passional estudi personal de textos religiosos de temàtica religiosa, sense cap mena de passat en la memòria col·lectiva de la comunitat de monges de la ciutat de Càller. En efecte, actualment ningú no recorda el costum de cantar coralment els *Goigs de la Mare de Déu de la Mercè* ni, encara menys, la perpetuació del cant nadalenc de *Lo jorn del Judici* al convent.

8. La llengua

Si deixem, per tant, de banda la possibilitat que els textos tradicionals catalans esmentats al reportatge hagin veritablement gaudit d'una vigència continuada a la ciutat de Càller, si més no dins del convent de les germanes mercedàries. Si deixem, doncs, de banda, els aspectes folklòrics i confiïem en una fidelitat i en un col·leccionisme privat, particular, personal, no podem fer més que analitzar al capdavant l'últim gran repte que ens proposa el reportatge: la possibilitat que la pregària personal i íntima en aquesta ciutat i en aquesta comunitat s'hagi mantingut en llengua catalana fins als nostres dies.

En altres comunitats religioses i femenines de la capital sarda hom recorda, a diferència del que s'esdevé a Barone Rossi, l'ús de la llengua castellana per part d'alguna monja endevinadament emesa a la creació poètica, és a dir, el mite de Rosalia Merlo (s. XIX). Un fenomen aquest d'extrem interès que Joaquín Arce ja va fer públic el

1960 i, de la mateixa manera, és en efecte ben recordada l'obra principal d'aquest estudiós, *España en Cerdeña*.

Ens cal, doncs, repetir que no existeix actualment (ni tampoc el 1991) gaire claredat entre les germanes mercedàries de Càller, de què és o no és la llengua catalana o bé castellana o bé algueresa o sarda. I al reportatge estudiat, no sembla gens versemblant l'existència d'un «català campidanès» —és a dir, relacionat directament amb la variant calleresa de la llengua sarda— germà d'un «català alguerès», documentat en efecte al nord-oest de l'illa, a l'Alguer. D'aquest «català campidanès» no en sabem res que no hagi escrit Otilio Pisani, del qual no coneixem ni tan sols el veritable nom.

9. Conclusió

O d'una manera o d'una altra —cosa que sincerament no interessa en aquest context—, el diari *Avui* del 13 de gener de 1991 va publicar un reportatge que gaudia, en aquell moment, d'una aurèola dibuixada pel guardó acabat d'aconseguir, potser perquè l'interès relatiu al títol i al tema o bé la impossibilitat de confirmar-ne la veridicitat van desvetllar més la curiositat del jurat que no pas el dubte.

Ens trobem davant d'una confusió més que probable: durant l'entrevista *Madre Maria* es va confondre ingènuament; o bé es va confondre, també ingènuament o interessada, l'autor en establir contactes entre la llengua catalana —fonamentalment en la seva varietat oriental— i la varietat campidanesa de la llengua sarda. Confusió ben possible en una emèrita germana de 92 anys, pretesament entrevistada —repeteix amb malignitat— poc abans de la seva mort.

Però les coses certes són clares: els himnes religiosos en llengua catalana no es conserven a Càller i, fins que noves informacions d'arxiu no demostrin el contrari, se'n degué perdre la memòria com a molt tard durant la primera meitat del segle XIX. Només l'Alguer custodia actualment el record viu de la penetració lingüística i literària catalanes a Sardenya.

La sèrie documental *Un lloc amb història* ha estat una iniciativa de la productora Cinètica Produccions (dirigida pel cineasta Lluís Ortas) per a la Televisió Autònoma de les Illes Balears (IB3). Forma un conjunt de tretze capítols que s'emeteren entre els mesos d'octubre de 2016 i gener de 2017, d'una hora de durada. El dia d'emissió fou els dimarts a partir de les 9:35h (tot i que a mitjan temporada passà a les 10:00h), amb un repetició els dissabtes a les 12:00h. La sèrie ha estat conduïda per la periodista i productora Victòria Morell i el filòleg Tomàs Vibot.

La finalitat de la sèrie és acostar a tots els públics (especialment de parla catalana) la biografia, les curiositats i el context social d'un personatge històric tot emmarcant-lo en un lloc concret, generalment una possessió.¹

La sèrie consta dels següents capítols:

Capítol 1: «Galatzó, la revelació del mite» (18/10/2016)

Capítol 2: «Els Olors, l'amor impossible» (25/10/2016)

Capítol 3: «Alfàbia. Pere de Santacília, el bandoler temut» (1/11/2016)

Capítol 4: «Eivissa, corsaris i captius» (8/11/2016)

Capítol 5: «Can Costa, el poeta del paisatge» (15/11/2016)

Capítol 6: «Es Calderers. L'amo Antoni, l'agricultura moderna» (22/11/2016)

Capítol 7: «Mongofre, l'apotecari del món» (29/11/2016)

Capítol 8: «Solleria, el marquès il·lustrat» (6/12/2016)

Capítol 9: «El Palau de Valldemossa, l'art de viure» (13/12/2016)

Capítol 10: «Miramar, l'arxiduc viatger» (20/12/2016)

Capítol 11: «Casa Lluriac, la noblesa menorquina» (27/12/2016)

Capítol 12: «Raixa, el cardenal Despuig» (3/1/2017)

Capítol 13: «Son Berga, una dona avançada» (10/1/2017)

Tot i ser, per tant, un programa de contingut eminentment històric, dos capítols incorporen a la línia argumental el pòsit llegendari dels seus protagonistes: «Galatzó, la revelació del mite» (cap. 1) i «Els Olors, l'amor impossible» (cap. 2). El primer tracta la relació entre la figura històrica i la llegendària de Ramon Burgues Safortesa i Fuster (segle XVII), segon comte de Santa Maria de Formiguera, més conegut com el Comte Mal, mentre que el segon se centra en el relat d'amor i mort entre Elisabet Font dels Olors i el tinent Manuel Bustillos (segle XVIII).

1. *Cinètica produccions SL*

És una productora audiovisual fundada a Palma (Mallorca) pel cineasta Lluís Ortas el 2007, a la qual posteriorment es van incorporar la il·lustradora Iskra Karadzova i la periodista Marisa Goñi. Es tracta d'una companyia jove que ha acumulat una important experiència en televisió i ha fet el salt a la internacionalització de les seves creacions. Cinètica ha produït i realitzat anuncis publicitaris i vídeos promocionals per a institucions públiques i privades, així com videoclips i reportatges de grups musicals i intèrprets tan significatius com Antònia Font, John Tirado, Sterling o Gran Sol. També ha dut a terme vídeos corporatius per a la Universitat de les Illes Balears, l'empresa de

---

¹ Una *possessió* és una gran finca rural a Mallorca, equivalent a un *mas* català, un *lloc* menorquí, un *pazo* gallec o un *cortijo* andalús. Els propietaris de les possessions eren denominats senyors i, en el cas de les possessions més grans, majoritàriament formaven part de la noblesa terratenent. Històricament, els senyors s'apropriaven de la renda de la terra i controlaven el comerç del blat i de l'oli, els productes bàsics de la Mallorca tradicional.

calçat Camper i la Federació Hotelera de Mallorca, així com per a la Fundació La Caixa i la Fundació Iberostar, en col·laboració amb l'Associació de Productores Audiovisuales Solidàries de les Illes Balears (APASIB). Entre les últimes creacions publicitàries, figura l'animació baix cost realitzada per a l'ONG ASPERGER que s'ocupa dels nens autistes i un videoclip musical per ASPANOB, que treballa amb nens que pateixen càncer.

Cinètica Produccions compta, a més, amb experiència en la producció de sèries i documentals per a les cadenes autonòmiques de Balears, IB3 Televisió, i Catalunya, TV3, i l'antiga Televisió de Mallorca, per a la qual va produir la sèrie documental de 37 capítols *Memòria i Oblit d'una guerra*, sobre la guerra civil a les Balears. Des de l'any 2010, gestiona la cobertura dels serveis informatius de les cadenes Tele 5 i Cuatro a Balears.

El 2010 va estrenar *Amour de Vivre*, un documental produït per IB3 i TV3, sobre els orígens menorquins de l'escriptor francès i Premi Nobel de Literatura Albert Camus, exhibit internacionalment. Cinètica Produccions també ha realitzat dos documentals sobre els sords cecs a l'Índia per la Fundació Vicente Ferrer, *Rutes de Silenci*, que van ser emesos per Televisió de Mallorca i Barcelona Televisió (BTV). Per a la Fundació Deixalles, organització dedicada a la inserció sociolaboral de persones amb risc d'exclusió social, Cinètica va produir el documental *Deixalles, Reciclant valors*, estrenat a IB3.

També va emetre a la televisió autonòmica balear *El Regne de Momeràlia*, un documental que emprava recursos habituals en la ficció per abordar la història dels Morell, una influent família burgesa de Palma amb grans inquietuds culturals, que els van portar a relacionar-se amb alguns dels personatges més il·lustres de la intel·lectualitat europea dels segles XIX i XX. Aquesta producció va obtenir un gran èxit d'audiència en les seves passades a IB3. Cinètica, a més, ha realitzat treballs per a l'Ajuntament de Palma de Mallorca, entre els quals es troba la cobertura de les gales dels Premis Ciutat de Palma i el documental *La pintora sense rostre*, sobre l'artista Pilar Montaner. El seu últim treball en aquest terreny ha estat el documental *Més que un barri*, sobre la tasca social de Jove a Sa Indioteria i el Pont d'Inca, que ha merescut el Premi Solidaritat 2014 del Consell de Mallorca.

En gènere de ficció ha produït els curtsmetratges *Plenamar*, guanyador del Primer Premi Cortogenia 2012 (Madrid) i *La síndrome del mitjà desaparellat*, guanyador del Segon Premi Art Jove 2012 i participat de més d'una vintena de festivals a nivell nacional i internacional.

En el terreny de l'animació, Cinètica treballa en la sèrie *ISI*, que relata les peripècies d'una família d'avui i incideix en la transmissió de valors. El projecte ha estat seleccionat recentment en els festivals de Cartoon Forum 2014 i el MIP Junior de Cannes 2014.

2. Dinàmica dels programes i capítols

Tal com hem dit més amunt, la línia temàtica de la sèrie es basa en l'anàlisi rigorosa i alhora divulgativa d'un personatge històric i un lloc concret, generalment una possessió. Aquesta ubicació té relació amb el protagonista, ja sigui perquè n'era propietari (Mongofre-Fernando Rubió i Tudurí; Alfàbia-Pere de Santacília i Pax, Solleric-Miquel Vallès Reus de Solleric i Orlandis, etc.) o bé perquè n'estava vinculat a la propietat (Raixa-cardenal Despuig; Formentor-Miquel Costa i Llobera, es Calderers-Antoni Oliver, etc.). Aquesta dinàmica només es va trencar en els capítols 4 (que va estar dedicat al fenomen històric de la esclavitud i els escenaris foren la ciutat d'Eivissa i ses

Salines), en el 9 (la ubicació és el Palau de Valldemossa, per tant, no una finca rústica) i en l'11 (centrat en la nissaga dels Lluriac de Menorca).

Els programes es desenvolupen a partir d'una estructura o escaleta força dinàmica. Arrenquen amb una introducció en *off* per part dels conductors seguida d'una conversa-sumari entre ells. A partir d'aquí, se succeeixen sis converses més entre els conductors a diferents espais de les possessions, juntament amb sis blocs d'intervencions d'experts en la matèria (historiadors, filòlegs, folkloristes, historiadors de l'art, economistes, etc.) i, finalment, altres tantes seqüències animades on es resumeix tot el que s'ha exposat anteriorment.

3. Dos capítols amb notes etnopètiques

3.1 «El Comte Mal, la revelació del mite»

El capítol parteix de la figura històrica (Ramon Burgues Safortesa) per arribar a la llegenda (Comte Mal). Tant les primeres intervencions dels conductors com dels experts convidats se centren en analitzar els orígens i infantesa del futur comte, tot emmarcant-lo en la situació sociopolítica de l'època (segle XVII). A més d'analitzar-ne l'educació i la formació, s'aprofundeix en la figura del pare, i especialment de la mare i el padrastre, personatges que d'alguna manera estigueren rere les primeres hostilitats protagonitzades pel jove Ramon Burgues Safortesa.

A més de tractar els conflictes amb el poble de Santa Margalida (on el comte posseïa un gran nombre de cavalleries que li reportaven un important rèdit econòmic), s'analitzen altres aspectes de la vida personal del comte, com ara el primer matrimoni amb Francesca Sureda-Tomàs o també els mèrits militars i personals que aconseguí de la corona espanyola.

Una vegada traçada la vida personal del protagonista, es dona pas a analitzar els mecanismes de formació i desenvolupament del mite. Quant a elements de llegenda, el programa fa especial menció a la «potada del cavall del Comte», «les baules», «l'Argolla» i el mateix puig de Galatzó.

L'acció es desenvolupa a la possessió de Galatzó, concretament a les cases (camí d'accés, carrera, clastra, capella i jardins), i pels voltants (lloc conegut com l'Argolla). Com a escenari secundari, l'acció es trasllada a la vila de Santa Margalida, ja que allà tingué lloc el conflicte que portà al protagonista a ser considerat com el *Comte Mal*.

El programa acaba amb una reflexió per part dels experts i conductors sobre la vigència de la llegenda i si actualment hi ha figures amb una biografia paral·lela a la del protagonista. Els experts que apareixen al capítol són: Antoni Mas (historiador i professor de la UIB), Bartomeu Bestard (historiador i cronista de la ciutat de Palma), Xisco Molinas (historiador), Caterina Valriu (filòloga i professora de la UIB).

Atesa la importància de la balada del Comte Mal (la versió mallorquina del romanç del Comte l'Arnau), el programa n'incorpora alguns fragments cantats per Mariona Forteza.

3.2 «Els Olors, l'amor impossible»

El programa se centra en la història d'amor viscuda al segle XVIII entre el tinent de dragons Manuel Bustillos i la monja Elisabet Font dels Olors. El militar, d'origen castellà, va ser destinat a Mallorca amb el seu regiment. Féu amic amb un membre de la família Font dels Olors, terratinents d'Artà, i el va dur a passar uns dies a la seva gran finca. Aquí va conèixer Elisabet, germana de l'amic, a qui només li quedaven setmanes per ingressar en el convent de la Misericòrdia (Palma). Tot i enamorar-se, ningú no pogué impedir que ella acabés al convent. Mesos després, Manuel aconseguí treure-la de nit i junts fugiren en una barca cap a les costes peninsulars. Abans d'arribar-hi, però,

foren capturats pel capità Antoni Barceló, qui seguint ordres del governador, els tornà a Palma. Ell fou decapitat al passeig del Born de Palma i ella tornà a la reclusió del convent, on morí molts anys més tard.

El relat, tot i estar perfectament documentat, ha passat al cabal cultural illenc com una llegenda, fet pel qual actualment hi hagi diferents versions, algunes amb diferències i matisos importants. Per a aquest programa es va seguir el fil argumental relatat per Caterina Valriu, qui així mateix es basa en el que fa al seu llibre *Llegendes de Mallorca* (Editorial de l'Abadia de Montserrat, 2009). A més del tema troncal, el programa també se centra en la religiositat del segle XVIII, del dia a dia de les possessions, en la moralitat, en el món militar, etc.

El programa centra tots els escenaris i les intervencions dels conductors a la mateixa possessió dels Olors, tant exteriors com interiors. En aquest cas compta amb l'aportació dels següents experts: Caterina Valriu (filòloga i professora de la UIB), Aina Pascual (historiadora de l'art), Xisco Vallcaneres (folklorista), Antònia Morey (historiadora i professora de la UIB), Miquel Deyà (historiador i professor de la UIB), Jaume Serra (historiador).

ANNEX

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

LA INSTITUCIÓ PÚBLICA ANTONI M. ALCOVER I LA DIFUSIÓ DE LES RONDALLES A TRAVÉS
DE LA TELEVISIÓ I LA RÀDIO
M. Magdalena Gelabert i Miró
Directora gerent de la Institució Pública Antoni M. Alcover

1. *La Institució Pública Antoni M. Alcover*

Des de la seva creació l'any 1999, la Institució Pública Antoni M. Alcover ha tingut entre els seus fins principals la difusió del llegat d'Antoni M. Alcover, dins el qual destaca, molt representativament, l'*Aplec de Rondalles Mallorquines d'en Jordi des Racó*. L'espai museogràfic de la Institució, ubicat al casal de Can Socorrot (Manacor), i l'activitat cultural que acull i desenvolupa responen especialment a la voluntat de preservar la memòria del filòleg i folklorista Antoni M. Alcover, bona part de la qual està dedicada a la transmissió de la literatura de tradició oral. De fet, entre els objectius primers i concrets de la Institució Pública figuren:

- La publicació d'obres de mossèn Alcover.
- La promoció de l'estudi del seu llegat.
- La difusió general, a través de la premsa, ràdio, televisió i telemàtica, de la Institució Pública i els seus objectius.

Així, les rondalles mallorquines compilades per Antoni M. Alcover han estat objecte de promoció a través de diversos camins: tant s'han organitzat contades de rondalles en directe per part d'especialistes —actors o contacontes professionals— com de particulars —padrines i padrins, pares i mares i joves—; s'han duit rondalles contades en directe a fires, damunt l'arena, a festes populars; s'han organitzat maratons de rondalles, etc.¹ La Marató de rondalles, que es du a terme des de fa 13 anys consecutius dins el marc de la Setmana Alcover —que es programa al voltant de dia 2 de febrer, data de naixement d'Alcover— és una de les activitats més destacades de la Institució i una via essencial per promocionar les rondalles. Moltes d'aquestes rondalles es troben enregistrades i arxivades a la Biblioteca Monogràfica Antoni M. Alcover ubicada dins la Institució mateixa.²

Aquesta biblioteca, oberta als investigadors i estudiosos, posa a la disposició dels usuaris bona part del llegat bibliogràfic, epistolar i material d'Antoni M. Alcover, i molts altres llibres relacionats amb la seva figura i, de retruc, amb la llengua i la literatura catalanes —especialment amb el folklore i la literatura oral. D'altra banda, a través de les xarxes socials i, especialment, amb la gestió de la pàgina web,³ es fa una tasca important de divulgació del llegat alcoverià i de les activitats que du a terme la Institució.

Un altre dels canals de difusió que hem utilitzat és la televisió. Tot aprofitant la TV local de Manacor —que, tot i que fos local, es podia visualitzar des d'altres punts dels territoris de parla catalana—, promoguérem i gestionàrem els programes *Què més vols?* (2005), *Espai Fundació* (2005-2006) i *Personatges i rondalles* (2008-2009). Dins el camp de la radiodifusió, el principal programa que duguérem a terme fou el titulat *Venim de rondalles* (2014-2015).

¹ Es poden consultar les memòries d'activitats anuals on s'expliquen els actes que s'han organitzat a <http://www.institucioalcover.org/index.php/ca/memories>

² Per a més informació, vegeu l'article de Gelabert i Zurrón «Arxius materials de la Biblioteca Monogràfica de la Institució Pública Antoni M. Alcover», dins Vergés i Vidal (2015) *Etnoepètica: arxius i materials inèdits*.

³ Ens referim a la pàgina que correspon a l'enllaç següent: <http://www.institucioalcover.cat>

2. Els programes de televisió

Emprendre un programa de televisió comporta tot un seguit de tasques que van més enllà de la divulgació cultural en sentit estRICTE. Els constreyniments tècnics, temporals i formals, el disseny dels aspectes gràfics i audiovisuals hi juguen un paper important, i suposen un repte perquè s'allunyen de les tasques habituals del filòleg o de les funcions que corresponen a la gestió cultural bàsica.

Encara que els mitjans humans i pressupostaris de la Institució Alcover fossin escassos, optàrem per aprofitar totes les vies possibles per tal d'emprendre els nostres objectius i difondre les activitats que dúiem a terme. La retransmissió televisiva és una via interessant per projectar les activitats culturals més enllà dels límits geogràfics i permetia, per tant, ampliar l'àrea d'influència de la Institució. Les rondalles mallorquines de l'*Aplec* alcoverià configuren, al costat del *Diccionari català-valencià-balear*, la part més identificable i atractiva de l'extensa producció d'Alcover. Per la seva dimensió propera, accessible a un públic molt divers, són presents en bona part dels projectes de projecció televisiva i radiofònica empesos per la Institució.

2.1. Què més vols?

El primer programa que va planificar, organitzar i gravar la Institució Pública Antoni M. Alcover va ser *Què més vols?*, que va néixer amb l'objectiu de mostrar l'oferta cultural del municipi a través de les institucions que s'hi trobaven com el Centre d'Informació Juvenil, el Teatre Municipal de Manacor, el Centre Universitari de Manacor, l'Escola Municipal de Mallorca, etc., i de l'oferta d'activitats de lleure. El programa formava part de la Campanya de Normalització Lingüística, per la qual cosa una part important estava dedicada a la sociolingüística, al lèxic i a qüestions d'autoestima lingüística. El 2005, durant els mesos d'octubre a desembre, se'n varen emetre 13 programes d'entre 27 i 35 minuts de durada cadascun. Els programes es transmetien setmanalment a TV Manacor, cada dimarts a les 21h i se'n feien algunes retransmissions posteriors.

Què més vols? s'estructurava en diverses seccions dedicades a presentar l'oferta de serveis municipals, a la secció titulada «Què ens ofereix?»; l'oferta d'oci a la secció «Què ens agrada fer?»; una secció dedicada a altres activitats culturals vinculades a la música, «la música?»; a la literatura i el foment de la lectura, amb «Què llegim?» i als esports; i incloïa també la secció «Qui som?», en la qual s'entrevistaven joves nous que començaven a parlar en català. El programa finalitzava amb un esquetx sobre la història de la llengua catalana, en un to crític i humorístic, titulada «Coneixem la història?» que representava un grup de teatre local: Neo-Rural. Per tant, el programa aglutinava seccions molt diverses per abraçar tots els àmbits i arribar a un públic ampli. A través d'un to col·loquial que s'adreçava sobretot a un públic jove, es difonia l'activitat cultural de Manacor alhora que es treballava la normalització del català.

La presentació del programa anava a càrrec d'una jove manacorina, Sara Montes, i hi participaven nombrosos joves també de Manacor, professionals dels diversos sectors com funcionaris, esportistes, professors, músics, etc. Tots els guions i els continguts del programa foren a càrrec de la gerent de la Institució que era l'única persona que hi treballava en aquells moments —i també més endavant al llarg de més de deu anys, tot i que amb l'ajut d'algun becari o estudiant en pràctiques. Televisió de Manacor aportava un tècnic per als enregistraments i els muntatges. El programa emès el 6 de desembre del 2005 es va dedicar específicament a la Institució Pública Antoni M. Alcover, de la qual es parlà a la secció «Què ens ofereix?», i a les rondalles, perquè va incorporar l'entrevista a Antònia Font —la primera contadora de rondalles que participà a les sessions que organitzàrem setmanalment a partir del 2004, quan només tenia 18 anys i

durant una sèrie d'anys— que parlà de la seva experiència com a afeccionada a contar-ne.

2.2. Espai Fundació

L'*Espai Fundació* era un programa dedicat específicament a la divulgació de la figura d'Antoni M. Alcover, a la difusió d'informacions sobre filologia i cultura popular i a la retransmissió de les rondalles que contàvem setmanalment a la Institució. Era una altra plataforma per ampliar el coneixement i prestigi d'Alcover i per donar a conèixer l'oferta cultural que organitzava la Fundació.⁴ Incidia particularment en la popularització de les rondalles mallorquines.

Es va emetre des del novembre de 2005 fins al juny de 2006, a TV Manacor. Es retransmetia cada dilluns, i l'horari era entre les 20.30 h i les 22 h, tot i que se'n feien setmanalment diverses reemissions, generalment els matins dels dissabtes. El programa es dividia en quatre parts: la primera estava dedicada a la vida i obra d'Antoni M. Alcover; la segona, a diverses informacions sobre filologia, conferències, personatges destacats, llibres i/o llengua i cultura popular. La tercera secció del programa era la retransmissió de la rondalla que es contava setmanalment a l'aleshores Fundació Antoni M. Alcover. El programa acabava amb un apartat dedicat a informacions diverses i a petits documentals que versaven sobre la vida i l'obra d'Alcover.

Els principals participants de l'*Espai Fundació* eren els contadors de rondalles que acudien setmanalment a la Fundació. D'aquesta manera, el que havia començat com un projecte de narració de rondalles en directe, de caràcter setmanal, va esdevenir també un contacontes que es televisava. Els contadors que es triaren per la rondalla setmanal provenien de diversos àmbits, de tal manera que es posava de manifest en la capacitat i responsabilitat que tenen les persones de totes les edats i ocupacions de transmetre i mantenir viu el patrimoni immaterial que els és propi. El primer any els contadors foren padrins i padrines, el segon foren joves i al·lotes i el tercer pares i mares. Alguns dels contadors més majors varen ser la Sra. Petra Serra Fullana, que contà «La princesa bella»; el Sr. Guillem Nadal Gual, que va explicar la rondalla «Els set ceros»; el Sr. Gabriel Genovart Servera, que narrà «N'Agraciat»; la Sra. Antònia Nicolau Garí, que va contar «En Joanet i es set missatges»; la Sra. Catalina Rosselló Llaneres, que contà «Sa rateta i s'avellaner», i molts altres contadors i contadores.

El programa era de caràcter divulgatiu i la gerent de la Institució s'encarregava, novament, dels guions, les escaletes de contingut, la coordinació amb els contadors, etc. També s'ocupava dels aspectes més acadèmics del programa que, generalment, aprofundien en la figura d'Alcover. D'aquesta manera, les seccions d'entreteniment es combinaven amb les informacions sobre etnopoètica i literatura popular que aquests participants podien transmetre. La inclusió de documentals de durada curta permetia vehicular dades biogràfiques d'Antoni M. Alcover a través del programa, o contextualitzar i enriquir les rondalles que s'hi contaven a partir de les claus d'interpretació que s'hi facilitaven. D'altra banda, les recomanacions de lectures, conferències o altres documents de literatura popular obrien l'*Espai Fundació* a les altres activitats que tenien lloc a la Fundació Pública Antoni M. Alcover.

⁴Per motius d'ajustament al marc legal vigent —la Institució Alcover és un organisme autònom de l'Ajuntament de Manacor—, l'any 2008 es canvià el nom primer de la nostra entitat que passà a anomenar-se Institució Pública Antoni M. Alcover en lloc de Fundació Pública Antoni M. Alcover com s'havia decidit en el moment de l'aprovació dels primers estatuts l'any 1999.

2.3. Personatges i rondalles

Aquest programa, el tercer que va gravar la Institució Alcover, tenia l'objectiu d'implicar persones procedents de diferents camps del saber, de la cultura, de l'esport o d'activitats comercials i empresarials perquè participessin contant rondalles. Incorporant contadors de procedència tan diversa, el programa pretenia demostrar que qualsevol persona pot implicar-se en aquest costum popular i pot ajudar a mantenir viva la tradició de contar rondalles. En aquest sentit, assumia el llegat de l'*Espai Fundació* i responia als objectius de la Institució Alcover.

Personatges i rondalles va emetre's a TV Manacor des de l'abril del 2008 fins al maig del 2009, setmanalment. Es va optar per enregistrar els programes a l'estudi — amb recursos i imatges de carrer sobre cada personatge— per resoldre una mancança d'espai ja que durant aquests anys el casal de Can Socorrot on s'havien contat les rondalles setmanalment durant els anys anteriors, se sotmetia a un procés de reforma integral. El canvi d'espai va permetre continuar la trajectòria de potenciació de la rondallística que assumia la Institució i va servir, d'altra banda, per renovar el programa i donar-li un altre to, tot i que va exigir una tasca de producció considerable que també va assumir la gerent dins el seu dia a dia.

El programa constava de dues parts principals: una de presentació del personatge, que anava a càrrec de la directora gerent de la Institució, i l'altra de narració de la rondalla. L'apartat de presentació incidia en els trets més característics de la biografia i del caràcter del contador, però contextualitzava també la rondalla explicant-ne els trets generals de l'argument i els valors que transmetia i destacava alguns aspectes o anècdotes que fossin especialment atractius per al públic. La segona part se centrava en la narració de la rondalla, i de vegades incorporava també un petit col·loqui entre el narrador i la directora.

Els contadors es varen seleccionar entre persones de reconegut prestigi de Manacor, com el Sr. Jaume Rosselló, llicenciat en belles arts i director de l'Institut Mossèn Alcover, que contà «Sa jaia Gri»; la Sra. Roser Vallès, vídua de l'escriptor Miquel Àngel Riera, que contà «Na Magraneta»; el Sr. Martí Alcover, advocat i nebot de mossèn Alcover; la Sra. Antònia Matamalas, presidenta del Col·lectiu Dones de Llevant, que va contar «Es tres patrons»; el Sr. Antoni Ferrer, director de la xarxa municipal de biblioteques, que narrà «En Salom i es batle»; el Sr. Víctor Esteve, periodista, que hi explicà «Sa guixeta tota sola»; el Sr. Jaume Rigo, responsable del Centre Universitari de Manacor, que contà les rondalles «Els estudiants de la Sopa» i «El rei i un carboner» o la Sra. Magdalena Sales, directora del Museu de Manacor, que va triar la rondalla «La fada Morgana», entre molts d'altres. Aquesta diversitat permetia incidir en la voluntat que ja hem manifestat de fomentar la narració de rondalles acostant-les a un públic divers i implicant-hi persones d'ocupacions i àmbits dispars.

3. Les rondalles a la ràdio: Venim de rondalles

Un altre camí per vehicular la difusió de la figura d'Alcover i les rondalles mallorquines va ser la ràdio. El programa *Venim de rondalles* fou pensat, coordinat, dirigit i presentat per la gerent de la Institució Alcover, a proposta de l'Institut d'Estudis Baleàrics en combinació amb l'emissora Ràdio Balear-Cope Mallorca⁵ que era la que havia retransmès les rondalles presentades per Francesc de Borja Moll i el seu equip de col·laboradors al voltant de l'any 1960 i següents, amb el programa titulat *Les Rondalles Mallorquines*. L'objectiu del nostre programa era combinar l'entreteniment amb

⁵Per saber més informació sobre el tema vegeu les diferents aportacions sobre l'emissora Ràdio Popular de Mallorca des dels anys 60 ençà dins Matas (2009).

l'aprenentatge del funcionament de les rondalles, les seves característiques i utilitat, i conscienciar els oients sobre la riquesa lingüística i temàtica que contenen.

Es varen emetre 26 programes de 15 minuts de durada, a l'emissora Ràdio Popular-COPE, cada dimarts al voltant de les 12.30h, dins el marc d'un magazín més extens. *Venim de rondalles* heretava la tradició anterior d'aquesta emissora, perquè prenia com a punt de partida els enregistraments de rondalles de Moll. L'Institut d'Estudis Baleàrics i el Consell de Mallorca foren els patrocinadors del programa.

El programa s'estructurava de la manera següent: la primera secció era una presentació, en què es resumia breument el programa i es parlava sobre els personatges de la rondalla que es transmetia aquell dia o a aspectes generals d'etnopoètica relacionats també amb algun punt de la rondalla. A continuació, la secció de «La pregunta del dia» era una entrevista breu a alguna personalitat implicada amb el món de les rondalles —investigadors de prestigi, contadors, il·lustradors, folkloristes, escriptors, etc. Abans d'entrevistar la persona convidada, se'n feia un apunt biogràfic. La secció principal del programa era «La rondalla del dia», en què es retransmetia un fragment de les rondalles gravades per Francesc de Borja Moll i el seu equip. Per fer-ho, es disposava només d'uns 7-10 minuts, motiu pel qual sovint s'havia d'escoltar l'enregistrament de la rondalla per parts. Això exigia, en alguns programes, incloure un petit resum de la part de la rondalla que s'havia escoltat en el programa anterior. La secció de «La rondalla del dia» incloïa també una presentació molt breu, en què s'especificava el títol i tipus de la rondalla, i en quin volum de l'*Aplec* es troba compilada —tant de l'edició popular de Moll com de l'edició definitiva o crítica de Josep Antoni Grimalt i Jaume Guiscafrè. Algunes de les rondalles que es varen retransmetre al programa i que es varen analitzar i comentar foren «Es tres germans i es nou gegants», «En Salom i es batle» o «La reina Catalineta».

Després de la rondalla, el programa desenvolupava encara dues seccions més: «El comentari de la rondalla» i «L'expressió lingüística». La secció del comentari sintetitzava el contingut de la rondalla i hi aportava claus d'interpretació. La darrera secció anava a càrrec d'Antoni Llull Martí que, amb l'autoritat que li conferia ser l'autor del *Diccionari d'expressions lingüístiques de les rondalles mallorquines*, explicava el significat d'algunes de les paraules o expressions que apareixien a la rondalla i altres qüestions rellevants o curiositats. El programa es cloïa amb un comiat en què s'enunciaven sumàriament els continguts que s'havien tractat.

Al llarg del programa, s'anunciaven les seccions amb la veu infantil de Marina Miquel Sans, de 5 anys, que pronunciava expressions de les rondalles per introduir cada nova secció com «Això era i no era, bon viatge faça la cadenera», «Camina caminaràs i cap envant te faràs» o «Al cel ens vegem tots plegats». El Sr. Joan Oliver era el tècnic de l'emissora que es feia càrrec de les qüestions tècniques. Com en el cas dels programes televisius, es pretenia combinar l'entreteniment i la divulgació de les rondalles amb la part acadèmica que assumien persones expertes. La secció de «La pregunta del dia» incorporà entrevistes a especialistes en etnopoètica de reconegut prestigi com la Dra. Carme Oriol, la Dra. Caterina Valriu, el Dr. Jaume Guiscafrè, el Dr. Josep A. Grimalt, el Dr. Gabriel Janer Manila, el Dr. Josep Temporal o el Dr. Miquel Sbert. També s'hi entrevistaren actrius i contadors de rondalles com la Sra. Antònia Font o la Sra. Francesca Vadell, i altres professionals vinculats amb el món de les rondalles com el Sr. Pere Pascual, il·lustrador, entre d'altres músics, actors, etc. relacionats amb el conreu de les rondalles.

La sintonia del programa, que s'utilitzava també per separar les diverses seccions, era *Venim de rondalles*, una cançó original del Sr. Antoni Nicolau i que serví per donar nom al programa, i també s'usava el *Boleret*, una peça original de Francesca Adrover i

Tirado, interpretada pel grup de música popular Tramudança. La utilització de les rondalles enregistrades pel Sr. Francesc de Borja Moll va permetre recuperar una tradició que havia quedat gravada a la ment de molts mallorquins que havien arribat a l'*Aplec* a través de les emissions radiofòniques dels anys 60.

4. Conclusions i propostes

La divulgació de la cultura és una tasca llarga i de vegades difícil que comporta esforços diaris i que requereix, sens dubte, implicació i constància. L'*Aplec* de rondalles que ens llegà Antoni M. Alcover atreu un públic molt divers i engresca persones de totes les edats tant en la tasca de contar les rondalles com de cantar-les, representar-les, dibuixar-les o reviuir-les. A través d'institucions culturals com la que està dedicada a Antoni M. Alcover es poden vehicular tallers i activitats per promocionar les rondalles i mantenir viva la tradició de contar-les, fins i tot encara que de vegades se'n sacrifiqui l'espontaneïtat o la naturalitat, per la transformació del context en què són narrades o quan són llegides en veu alta. Fins i tot en aquests casos, consideram que la tasca és positiva perquè contar les rondalles significa tornar a dotar el text de vida, i fomenta el coneixement de l'*Aplec*.

Difondre les rondalles a través dels mitjans de comunicació és una iniciativa productiva perquè permet ampliar la zona d'influència de la Institució Alcover i arribar a un públic molt més nombrós. A més a més, transmetre la tradició cultural en diferit suposa donar-los una vida nova. Les rondalles sempre han estat considerades com el llegat de tot el poble mallorquí, han tengut una dimensió popular i, per això mateix, els mitjans de comunicació de masses són una bona manera de vehicular-les, atès el seu caràcter popular.

En els programes promoguts per la Fundació Antoni M. Alcover —després Institució Pública Antoni M. Alcover—, es varen triar contadors d'edats i ocupacions diverses per tal d'incidir en la idea que contar i escoltar rondalles està a l'abast de tothom i que qualsevol persona, sigui quina sigui la seva formació, pot esdevenir, per tant, contador. La retransmissió de la rondalla que es contava cada setmana a la Institució, a l'*Espai Fundació*, permetia als espectadors observar la interacció entre els assistents i el contador, conèixer l'espai físic en què s'ubica la Institució i, sobretot, percebre les rondalles com un element quotidià i proper. *Què més vols?* i *Personatges i rondalles* responien a una voluntat molt semblant i permetien connectar amb els joves a través de la combinació de recursos audiovisuals que els eren atractius.

Per tot això, el balanç d'aquests programes és positiu en tant que es constata que va ser una via més per arribar a un públic que, d'altra manera, potser no hauria tengut contacte amb les rondalles. Consideram necessàries les iniciatives que aprofiten tots els camins possibles per promoure la cultura arreu, i que obren les portes del món de la literatura —com les altres manifestacions culturals— i en faciliten l'accés. També ens sembla necessari assenyalar que els programes organitzats per les institucions han de vetllar per la científicitat i veracitat dels continguts que s'hi difonen, i per això és essencial la incorporació de persones expertes que, des de l'àmbit acadèmic, regulen i comproven aquests continguts meticulosament.

D'altra banda, la difusió televisiva i radiofònica duen associada una gran quantitat de feina de producció i preparació que exigeix recursos humans i econòmics que no sempre són assumibles. Haver de preveure aquestes despeses i adaptar el contingut dels programes a les limitacions de capital econòmic i humà suposa un repte important que cal tenir molt en compte a l'hora d'iniciar aquests projectes de difusió. Atès que, en els darrers anys, l'ús d'Internet s'ha generalitzat, potser cal explorar amb més profunditat

aquesta nova via de transmissió del patrimoni immaterial, que pot ser menys costós que els programes televisius.

Una de les propostes més viables de la Institució Pública Antoni M. Alcover és precisament la publicació a la xarxa del material audiovisual que correspon als programes anteriorment explicats i que conservam a la Biblioteca Monogràfica Antoni M. Alcover.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, A. M. (1936-1972): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'es Racó*. Vol. I a XXIV, Palma, Editorial Moll.
- (1996-2013): *Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'es Racó*. Vol. I a VI, Edició a cura de Josep A. Grimalt i Jaume Guiscafrè, Palma, Editorial Moll.
- GELABERT, M.; ZURRON, I. (2015): «Arxius materials de la Biblioteca Monogràfica de la Institució Pública Antoni M. Alcover», dins Àngel VERGÉS i Vicent VIDAL (ed.), *Etnopoètica: arxius i materials inèdits*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 39-52. Institució pública Antoni M. Alcover, <<http://www.institucioalcover.cat>>[consulta: abril 2017]
- LLULL, A. (2008): *Diccionari d'expressions lingüístiques recollides de les Rondaies Mallorquines d'En Jordi des Racó (Mn. Antoni M. Alcover)*, Palma, Editorial Moll.
- MATAS, J. J. (2009): *Ràdio Popular de Mallorca (1959-2009). D'emissora diocesana a COPE*, Palma, Lleonard Muntaner (editor).

ANNEX

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig.5.

Fig. 6.

ELS MONSTRES HAN TORNAT
Francesc Gisbert
IES Serra de Mariola (Muro, El Comtat)
Escola Valenciana de l'Alcoià i el Comtat

1. *Els monstres populars, una part de la identitat*

La por, el misteri, l'atracció per allò prohibit o desconegut, estan presents en totes les cultures. Tots Sants, Nit d'Ànimes, *Halloween*, Sant Joan... Ben segur que haureu escoltat els noms amb freqüència o de tant en tant. Els pobles necessiten de dies màgics, com Sant Joan o la Nit de *Walpurgis*, en què tot és possible, en què les criatures fantàstiques de la imaginació popular creuen al món dels vius. La maquinària propagandística del cinema i de la televisió ens ha familiaritzat amb uns costums i amb uns éssers que formen part de la nostra vida quotidiana: zombis tentinejants, bruixes amb barret punxegut, esquelets fosforescents, genets sense cap... I això no és res de dolent, si implica sumar i no restar, conèixer i no oblidar els costums i la mitologia ancestral de la nostra cultura. Perquè... quants infants valencians deuen conèixer el Butoni, la Quarantamaula, el pare Llop, l'haqueta de foc, el saginer, el gegant Esclafamuntanyes, els gambosins, els nyítols o el Trib Reial? I quants infants catalans deuen haver sentit invocar el Micó, la Pesanta, la Ginebreda, la Molsosa, la Tinyosa o la Timanta? I a les Illes, què se n'ha fet dels dimonis boiets, del drac de Na Coca, de la Cuca de Sa Mola, del peix Nicolau o dels fameliars? No penseu que són més coneguts el *Malismo*, el *diablo cojuelo* o el gegant *Tragaldabas* de terres castellanès; ni l'*ojancanu* o les *lamiak* basques, o la *xanes*, el *dinañiu* o el *nuberu* astur. Ni tan sols els *trasnos*, les *lavandeiras* o els *biosbardos* gallecs.

Totes les cultures posseeixen una mitologia popular, de criatures fantàstiques, presents en llegendes i rondalles. Les cultures sanes la conserven i la valoren, les cultures malaltisses les menyspreen i les substitueixen per creences forasteres. Dins d'aquesta mitologia hi ha un espai, molt sucós, per als monstres, espantacriatures o bestioles llegendàries. Abans, el seu nom eriçava els cabells i provocava feredat, eren temuts pels infants i respectats pels grans, invocats per les mares i conjurats per les àvies: «Porta't bé o vindrà...», «No vages sol pel carrer a hora horada o se t'apareixerà...». Ara, els nostres monstres dormen al túnel del temps, entre les boires dels records convertits en desmemòria, amb crits i extrems que a ningú no espanten, perquè ningú no els escolta. Dormen...

O dormien. Perquè un grapat de valents o de tronats, segons es mire, intenten de reviscolar-los. Us contaré la seua història, referent al País Valencià. Tot va començar amb aquell gramàtic i lletraferit a qui la censura de la postguerra va barrar el pas de publicar novel·les serioses, com a ell li hauria agradat: Enric Valor. El seu amic, el professor Sanchis Guarner, li va aconsellar: «Escolta, Enric, i per què no arreplegues i reescrius les rondalles que tu tan bé coneixes, i les mudes, ben endiumenjades, com abans ningú no ha fet?» (Llopis 1985: 16). Enric Valor es va llançar a la tasca d'arreplegar, dignificar i literaturitzar una mostra ben representativa del nostre imaginari col·lectiu, d'una part d'allò que ens singularitza i ens fa universals. En un moment en què ningú no els concedia la menor importància, pels volts dels anys seixantes i setantes, i ho considerava *una cosa popular*, Valor va demostrar que allò era una part de l'ànima del poble, i calia preservar-ho i divulgar-ho. Gràcies a ell se salvaren de l'oblit els donyets, les caterinetes, les velletes del Purgatori, la Mare dels Peixos, la Mare dels Vents, els ogres, els gegants, les serps amb cabellera, els dimoniets, les presències dels llavadors i una pila de criatures fantàstiques més. I molta gent es va adonar, passat el temps, que les contalles de l'àvia que caduquejaven o les

històries de l'oncle analfabet no eren falòrnies de gent gran, de gent de poble, endarrerida i inculta. Sinó que eren un tresor, un tresor amagat, desconegut, però de valor i poder incalculables, capaç de transportar-nos al món de la màgia de les paraules.

El mestratge de Valor l'han recollit altres artistes, escriptors i contacontes. No solament per a continuar la investigació rondallística, sempre valuosa, sinó per avançar un pas més, un pas necessari, peremptori: divulgació i popularització. Ximo Caturla, Josep Bataller, Bernat Capó, Jordi Raül Verdú, Víctor Labrado, Francesc Gascon, Joan Borja, Rafael Beltran, Ivan Carbonell...¹ han aportat una feina impagable, en els seus estudis, recopilacions o treballs de cultura popular. Fet i fet, hi ha tres llibres fonamentals a l'hora de despertar la meua curiositat per la mitologia popular dels valencians. El primer, *Llegendes valencianes* de Víctor Labrado, una antologia de llegendes i rondalles que s'ha convertit en memòria viva del nostre imaginari. El segon, *Llegendes del Sud* de Joan Borja, un llibre que em va ensenyar la riquesa cultural del migjorn valencià. I el tercer, l'obra magna, una de tantes, de Joan Soler, *Enciclopèdia de la fantasia popular catalana*. Tots tres llibres em van animar a fer la meua aportació, i pot dir-se que són responsables de *Màgia per a un poble*, la guia de creences i criatures màgiques populars i del conte *La Maria no té por*, del qual parlaré més avant.

2. Els nostres monstres en l'imaginari fantàstic

El primer debat que es va suscitar quan ens prenguérem de valent l'aventura de divulgar els nostres monstres va ser definir-los. Quins són, realment, els nostres monstres? Els monstres que ens identifiquen com a poble? En un espai tan fragmentat territorialment com el català, la pregunta no és sobrancera. Hi ha moltes criatures fantàstiques de Catalunya, desconegudes al País Valencià. I un bon grapat de valencianes que tampoc són familiars nord enllà o a les Illes. Però n'hi ha de compartides o, pel cap baix, amb una reminiscència o arrel en comú, sovint noms diferents.

Al País Valencià, les criatures fantàstiques amb més vigència, associades al que podem anomenar espantacriatures, són: el Butoni, el dimoni xicotet, la Quarantamaula, les bruixes, l'home del sac, el greixer (amb les variants de greixerets o saginer), la Cuca Fera, el moro Mussa, les serps amb cabellera, els dracs i la bubota. Aquests personatges foren els primers que vam escollir per a protagonitzar el conte de *La Maria no té por*. N'hi havia més, no exactament espantacriatures, que volguérem integrar en la colla. El més conegut és l'home dels nassos. Es tracta d'un mite compartit en part del domini lingüístic català. Al País Valencià encara és viu el seu record, i en els últims anys, s'està provant de reviscolar el costum de buscar l'home dels nassos el dia de cap d'any. A terres valencianes se'n parla a Gandia, Ontinyent, Bocairent o Cocentaina, en aquest últim poble amb un altre nom, l'home de les orelles. De totes les criatures fantàstiques, l'home dels nassos és una de les que ofereix majors possibilitats de ser popularitzada i associar-se a un acte festiu, la cercavila amb què el reben a molts pobles i que adquireix la dimensió de festa infantil.

Altres monstres s'incorporaren a l'aventura més avant. És el cas del genet o cavall de foc, mite dels pobles de la serra de Mariola, que emparenta directament amb la història del comte Arnau o el comte Mal d'altres latituds. Vam recuperar-lo en el primer conte de la col·lecció «Els nostres monstres», il·lustrat per Cristina Duran. I en una nova ofensiva afegirem un altre personatge de les rondalles, la Mare dels Vents.

Totes aquestes criatures són protagonistes d'una exposició didàctica, «Els nostres monstres en la cultura popular», que està rodant per pobles, biblioteques i escoles amb l'ajuda d'Escola Valenciana. Són una vintena de panells desplegable, cadascun amb un

¹ Per una visió de conjunt de la recerca rondallística al País Valencià vegeu el «Pròleg» a *Això era una volta* (Gisbert 2014:11-20).

monstre i un text explicatiu. Les il·lustracions s'han obtingut del conjunt de llibres que parlen de criatures fantàstiques, de manera que són un bon exemple dels artistes valencians i a més, una invitació a la lectura: hi ha el Caro de Francesc Santana (*Llegendes valencianes*, Víctor Labrado) i el de Pau Urios (*El Caro*, Víctor Labrado); la bubota de Fran Parreño (*Peret de Poca Por*, Jordi Raül Verdú); el Butoni, el gegant o el donyet de Riccardo Ricartes (*La Maria no té por*, Francesc Gisbert); l'Encantada i el Dimoni Xicotet de Cristina Duran (*Els amics del Butoni*, Francesc Gisbert); la Mare dels Vents de Rosanna Crespo...

L'exposició va plantejar un altre trencacoll. La majoria dels nostres monstres són entitats evocades, però no vistes, d'aquesta mena d'éssers que sempre estan venint però no acaben d'arribar mai. Creences i rondalles en donen ben poca informació, tret d'algunes pinzellades. Aleshores, com els representem? És lícit dibuixar els nostres donyets o els minairons a l'estil dels donyets irlandesos o els elfs escandinaus? Totes les bruixes han de dur barrets punxeguts i volar amb granera com marca el cànon de Harry Potter? Les fades han d'assemblar-se a la Campaneta de la versió de Disney? I tant que no. A més de rescatar de l'oblit i de la letargia els nostres mites calia dotar-los d'una imatge pròpia, nostrada. No podíem ser fidels al cent per cent a una tradició que, sovint, en dona poques pistes de com és realment una dona d'aigua o el banyeta. Hi ha un marge considerable a la imaginació. D'altra banda la por més efectiva és sempre la por a allò desconegut. Els nostres monstres no podien ser descrits fil per agulla. Calia imaginar des de la insinuació. Però compte! Imaginar des de la coherència.

Un altre exemple d'aquesta representació de l'imaginari popular el trobem en una publicació recent, *El gran llibre de les criatures fantàstiques*, de Joan de Déu Prats, il·lustrat per Maria Padilla i publicat per Comanegra. Si passem revista als monstres triats per Joan de Déu Prats, observem que, a primer colp d'ull, n'hi ha molts i de ben definits. Alguns són similars a les creences dels valencians, amb nom distint. Per exemple, l'espantaocells del Papu o el Camunyes devoradors d'ossos no tenen cap cosí valencià, que se sàpia. Però el marfantos, un monstre que s'hi apareix pels aiguamolls, em recorda la Quarantamaula en la versió del poble de Tibi, una criatura amb potes d'au i cos de cabra que ronda pels canyars del pantà de Tibi i habita la cova dels Planterets. En alguna ocasió, contem que ha espantat més d'un veí que tenia la tanda del rec a la nit i l'ha acaçat fins a les portes de casa, on ha deixat la marca de les urpes a la fusta. I la tinyosa, una criatura amb aparença femenina que s'emporta els infants per xuclar-los la sang, ben bé podria emparentar amb la saga de tantes bruixes Pintes que habiten coves o, fins i tot, amb els greixerets, que no xuclen sang, però busquen xiquets per extraure'ls el sagí. El Peix Nicolau, tan temut pels mariners, no és una variant de la Mare dels Peixos de Valor? El Pardinot, una espècie de donyet sense casa que erra pel món, grunyint i gemegant, m'ha recordat el mite de les mules, unes criatures que s'escolten algunes nits, pròximes a Tots Sants, pel poble de Mutxamel i Sant Joan d'Alacant, i que emeten un so entre el mussol i el gat, propi de les ànimes en pena.

La vitalitat d'una cultura depèn de la força de les seues manifestacions culturals i les populars en són una peça angular. El primer que sobta del llibre de Joan de Déu, com també dels monstres evocats per Joan Amades, és que presenten una imatge més nítida que la majoria d'entitats valencianes. Es conserven amb major riquesa de detalls. Els monstres valencians, tret d'algunes excepcions, ens han arribat eteris, informes, ens els hem d'imaginar.

3. L'aventura de La Maria no té por. El llibre dels espantacriatures

Durant la meua intervenció en l'últim congrés del Grup d'Estudis Etonopoètics, vaig parlar als companys del conte *La Maria no té por* i de les iniciatives i sinergies per a

recuperar l'imaginari popular que ha generat. Un conte especial que està alçant una polseguera inesperada en un món tan complicat com el País Valencià i que ja està arribant a la resta del domini lingüístic català. *La Maria no té por. El Llibre dels espantacriatures* (Andana) em va permetre conèixer Dani Miquel, un autèntic fenomen de masses que, cantant i ballant, fa més per la normalització de la llengua que la majoria dels nostres polítics. *La Maria no té por* ha assolit una popularitat insòlita i ha generat una sèrie d'iniciatives gens habituals en el nostre panorama. Les enumeraré perquè són un bon exemple de com divulgar la mitologia popular.

De primer, l'èxit de *La Maria no té por* i de la divulgació dels monstres valencians no hauria estat possible sense la implicació del cantant Dani Miquel.² Dani Miquel és, ara com ara, l'artista de referència de la infantesa. Abans de Dani Miquel existia un desert en la música infantil valenciana, on només s'ataüllaven algunes figures com Paco Muñoz, *La Pelitrúmpeli* d'Al Tall o Els Pabordets. Canal 9, la desapareguda televisió valenciana, no va voler o no va saber crear o divulgar cap referent infantil. Dani Miquel, però, ha aconseguit una fita històrica. Fer-se popular cantant en valencià, gràcies a les cançons dels tres volums de la sèrie *Musiqueries* (Andana). I això no és cap broma. Per primera vegada en la història recent del País Valencià tenim una generació d'infants que canten en valencià, quan la transmissió generacional de la música popular ja s'havia estroncat. No perquè els ensenyen cançons pares i iaies, com fa cinquanta anys. Sinó perquè escolten les cançons de Dani Miquel a escola i als concerts. Assistir a un concert de Dani Miquel és una experiència inoblidable, tant si tens fills com si no. Els infants se saben de memòria les cançons de «La masereta», «La princesa ratolina», «Parla valencià». I entre aquestes cançons, n'hi ha una, que ha fet molt per impulsar la recuperació de les nostres criatures fantàstiques. La cançó de «La Maria no té por».

La Maria no té por és un conte infantil que Dani Miquel em proposà escriure fa uns quants anys i finalment vam crear en equip. Un àlbum il·lustrat, en gran format, il·lustrat per l'italià Riccardo Ricartes, on havien d'aparèixer el bo i millor dels monstres valencians dins del fil conductor d'una història. El llibre, a banda de l'argument, presenta diverses fitxes, amb els monstres de cos complet, on s'explica el nom, les característiques i la distribució geogràfica. A partir del conte i amb l'impuls de la cançó, s'han posat en marxa tota una sèrie de propostes per divulgar i recuperar els nostres monstres.

Un exemple són els vídeos virals amb imatges del conte, tant els impulsats per l'editorial com per les escoles, amb un nombre de reproduccions sorprenent. Atés la bona acollida a les escoles, es va editar un pòster amb els vint espantacriatures més coneguts, que encara es distribueix per les escoles, amb ajuda de la Diputació de València. *La Maria no té por* ha generat tota una sèrie de projectes didàctics en què els mestres de primària han aprofitat el llibre per a treballar el tema de les pors en la infantesa. Un exemple és la iniciativa de Daniel Ivorra, al col·legi El Salvador de Mutxamel, per a recuperar l'imaginari entre els infants d'infantil i primària.³

De segon, l'any 2017 va rebre un impuls inesperat. La falla Na Jordana de València va dedicar la seua falla infantil, «Marieta, ja te tinc», als nostres espantacriatures. Això implicà el disseny dels ninots, l'elaboració d'un llibret infantil de gran difusió i, sobretot, que per primera vegada, la cultura popular va estar present a les falles. Potser, als que no siguen del cap i casal els costa entendre la importància social de les falles.

² Llegiu l'article «El fenomen Dani Miquel», en la secció «Música per un país» del diari *La Veu*, (<http://www.diarilaveu.com/apunts/opinador/musica-per-un-pais>). També l'entrevista a Dani Miquel en el llibre *Escriu-me, l'art de contar* (Gisbert 2017).

³ Trobareu una descripció del projecte en www.francescgisbert.com (pestanya de *La Maria no té por*).

Però és un esdeveniment multitudinari, que s'allarga ben bé durant tot l'any, en una ciutat molt castellanitzada.⁴

De tercer, la companyia teatral Disparatarario va llançar un espectacle de titelles i disfresses, basat en el conte de *La Maria no té por*, dirigit al públic infantil, que està rondant per tot el País Valencià. És un espectacle comercial de 45 minuts, que combina un escenari de titelles i de personatges disfressats de monstres, amb un vestuari força reeixit. La companyia Disparatarario ofereix, fins i tot, una cercavila popular en què intervenen una dotzena de monstres i criatures fantàstiques.

En quart lloc, Andana edicions presenta la primera col·lecció de contes infantils, «Els amics dels monstres», per a divulgar els nostres espantacriatures. Una col·lecció que ha començat amb *Els amics del Butoni* i que inclou un joc de cartes a partir dels personatges fantàstics.

En cinqué lloc, com he comentat suara, Escola Valenciana de l'Alcoià-Comtat ha elaborat l'exposició itinerant «Els monstres en la cultura popular» i està programant un ambiciós projecte de divulgació de l'imaginari oral dels valencians, «Viatjant i llegint». Rutes de contacontes de poble en poble que fa poc aplegaren més de 500 persones a la Nit de Contes al Castell de Cocentaina o a la IV Trobada de Narradors Oral de Penàguila. Unes rutes que combinen la participació de narradors orals fabulosos: Almudena Francés, Llorenç Jiménez, Carles Cano, Rosanna Espinós, Jordi Carbonell, la bruixa Xocolata, el grup Anbelú...; amb escriptors divulgadors, cap de caps en etnoepoètica: Víctor Labrado, Jordi Raül Verdú o Joan Borja. Una revifalla de la narració oral simultània a la d'altres territoris, que les administracions haurien de prendre's seriosament i recolzar sense reserves.

Els nostres monstres han tornat. Ajudeu-nos a fer que s'hi queden.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BORJA, J. (2005): *Llegendes del sud*, Picanya, Bullent.
GISBERT, F. (2008): *Màgia per a un poble*, Picanya, Bullent.
— (2013): *La Maria no té por. Llibre dels espantacriatures*, Alcúdia, Andana.
— (2014): «Pròleg», *Això era una volta*, de Jordi Raül Verdú, p. 11-20, Catarroja, Perifèric.
— (2016): «L'herència rondallística», *Una història de la Literatura Infantil i Juvenil Valenciana*, Alzira, Bromera.
— (2017): *Escriu-me. L'art de contar*, Alzira, Bromera.
LLOPIS, Tomàs (1985): «Entrevista a Enric Valor», revista *L'Aiguadolç*, 1.
LABRADO, V. (2003): *Llegendes valencianes*, Alzira, Bromera.
— (2014): *El Caro*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert.
PRATS, J. DE D. (2017): *El gran llibre de les criatures fantàstiques*, Comanegra.
PUIG, M. (2014): *Els mons de Laia*, Alcúdia, Andana.
SOLER, J. (1994): *Enciclopèdia de la fantasia popular catalana*, Barcelona, Barcanova.

⁴ Teniu un vídeo amb fotografies de la falla sobre els monstres, «Marieta, ja te tinc», en el canal de youtube de la Coordinadora pel Valencià, Francesc Coordinadora (https://www.youtube.com/watch?v=OKLGWnAN_Rk&t=4s).

2. QÜESTIONS TERMINOLÒGIQUES

Aquest paper és la crònica i alhora l'estat de la qüestió d'un treball que vam començar a principi del 2015 i que encara es troba en curs d'elaboració. Hi exposem de manera detallada, però concisa, les raons que ens van empènyer a iniciar-lo, la metodologia que hi seguim, les fases que ja donem per superades i les que falten per poder donar la feina per acabada. Així mateix, hi detallem en annex les fonts bibliogràfiques i els repertoris lexicogràfics de què ens hi hem servit.

1. *Sobre la necessitat de revisar els diccionaris normatius*

Si algú cerca el significat de la paraula 'folklore' al *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC2), hi trobarà dues definicions: la primera, «conjunt de tradicions, de creences, de llegendes i de dites populars», fa referència a un fenomen cultural que s'hi concep com un agregat de manifestacions de caràcter divers; la segona, «estudi d'aquestes tradicions, creences, etc.», fa referència a la disciplina que s'ocupa d'aquest fenomen cultural. I si hi cerca la paraula 'rondalla', que no figura de manera explícita entre les manifestacions del folklore, com acabem de veure, hi trobarà que és una «narració generalment breu, popular, sovint de transmissió oral, de caràcter fantàstic, llegendari o amb elements reals, destinada especialment a l'entreteniment dels infants», una definició que es complementa amb la frase «contar rondalles les vetlles prop del foc», a manera d'exemple contextualitzador.

Durant les discussions i els debats de la IX Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics, que va tenir lloc a Vic entre el 7 i el 9 de novembre de 2013, en qualque moment es van esmentar les dues definicions que acabem de transcriure i aleshores va sorgir la idea que potser calia revisar els termes relacionats amb l'etnopoètica que inclou el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, a partir de la constatació que les definicions de molts dels que s'hi recullen han quedat obsoletes o són manifestament millorables. Tot plegat, però, va quedar només en una proposta.

Va ser durant l'assemblea anual del Grup corresponent a la X Trobada, que va tenir lloc a Banyoles entre el 7 i el 8 de novembre de 2014, que es va acordar crear una comissió, integrada pels dos membres que signem aquest text, perquè preparàs la proposta de revisió terminològica a fi que el Grup la pogués debatre i, finalment, la pogués fer arribar als responsables de la Comissió de Lexicografia de la Secció Filològica i, si escau, també del Termcat.

A l'XI Trobada, que va tenir lloc a Andorra el 13 i el 14 de novembre de 2015, ja vàrem presentar a l'assemblea uns primers materials encara provisionals, però que varen resultar ser més extensos del que havíem previst inicialment. I va ser llavors també que vàrem veure que la materialització última d'aquesta tasca podria ser doble: d'una banda, constituïria la proposta de revisió terminològica dels diccionaris generals (el DIEC2 però també el *Diccionari normatiu valencià*, que l'Acadèmia Valenciana de la Llengua havia aprovat el febrer de 2014) i, de l'altra, podria constituir-se en una obra de caràcter especialitzat. Vam proposar a l'assemblea d'articular la trobada del 2016 en format de seminari per tractar-hi sobre aquests materials de manera monogràfica, però la proposta no va reeixir i finalment es va acordar de crear una comissió que tingués com a objectiu elaborar un document amb vista a la revisió terminològica dels diccionaris normatius generals perquè, el 2016, el pogués aprovar l'assemblea i s'hi va convidar algú

d'aquesta comissió perquè explicàs a la propera trobada el treball metodològic que havia seguit. La comissió, però, va continuar estant constituïda pels dos membres inicials, que vam continuar treballant en l'elaboració dels materials.

A la XIII Trobada del Grup, que va tenir lloc a Sueca els dies 11 i 12 de novembre de 2016, vam presentar, en forma de document de treball, una versió d'aquests materials que ja donàvem per completa respecte de la fase inicial d'arregle, buidatge i ordenació de fonts i d'autoritats.

2. El document de treball

A l'efecte de fer les propostes de revisió de la terminologia etnopoètica inclosa al DIEC2 i al DNV vam elaborar de manera cooperativa un document de treball que té caràcter obert i que s'ha de nodrir encara de les aportacions que li han de donar la forma definitiva en una segona fase proponent.

La fase inicial va consistir en un buidatge selectiu de diverses fonts lexicogràfiques i obres especialitzades en etnopoètica i folklore. Vam partir, d'entrada, de la selecció a priori dels que ens van semblar la primera i la segona esferes de l'àmbit científic de l'etnopoètica i el folklore que haurien de ser presents en un diccionari general i normatiu de la llengua. Vam considerar que s'ho pagava registrar de manera específica la presència d'aquesta selecció en el DIEC2 i en el DNV. D'aquesta manera, es pot copsar què hi ha, què hi falta i què, en funció d'ambdós factors, caldria canviar-hi o incorporar-hi.

2.1 La proposta de revisió d'accepcions i de vocables de nova incorporació

En l'estat actual del document de treball, aquesta n'és la part central i els materials hi apareixen disposats de la manera següent:

2.1.1 Els vocables apareixen ordenats alfabèticament i, quan s'escau, en la ubicació que els pertoca dins d'un hipotètic camp conceptual de l'etnopoètica. Aquest camp conceptual respon de manera fidel al que es desprèn d'Oriol (2002), d'on vam extreure la llista dels termes, amb la definició que se n'hi fa, perquè —a banda de l'autoritat que tothom li reconeix— és el recull més sistemàtic i fiable que, en l'ordre de la definició, tenim a hores d'ara. La llista de vocables, que pensem que és molt sistemàtica i clara, segueix la línia interpretativa de Josep M. Pujol i de la concepció actual i científica del folklore i l'etnopoètica, la qual cosa hi aporta un grau de coherència prou elevat. Vam elaborar la proposta de vocables a partir dels criteris següents:

a) S'hi dona entrada als gèneres i als subgèneres etnopoètics principals, sobretot, per bé que no exclusivament, als que són o han estat vigents en el domini etnopoètic català, que entenem que és aquell que es correspon amb els dominis de la llengua catalana. El document de base, que segueix el mateix criteri de presència en el domini etnopoètic, és la proposta d'Oriol (2002). Així, per exemple, hi hem inclòs: acudit, anècdota, antirondalla, balada, bertranada, cançó, cançó de ronda (i etc.), cantarella, codolada, contarella, copla, dedicatòria, enigma, entrebancallengües, epistolografia, facècia, folklore de fotocòpia, folklore *on line*, follià, glosa, glosat, grafit, llegenda (i etc.), mimologisme, mite, parèmia, romanç, rondalla, rondalla d'animals (i etc.), succeït, tradició, trobo, wellerisme, xibolè...

b) S'hi inclouen, d'altra banda, els vocables referits als contenidors específics dels materials etnopoètics i als actors específics de folklore quan són caracteritzats pel gènere. En aquest sentit, hi figuren termes com: cançoner, caramellaire, corrandista, folliaire, glosador, grafiter, llegendari, refranyer, romancer, rondallaire, rondallari...

c) Finalment, i com no podia ser d'una altra manera, hi tenen presència els vocables específics i fonamentals de la teoria del folklore verbal i de l'etnopoètica. Es tracta de termes com al·lomotiu, cançonística, context, etnopoètica, folklore, fórmula, fraseologia, llegendística, motivema, motiu, oral, oralitat, rondallística, tipus, tradició, popular...

2.1.2 Després de cada vocable i del camp semàntic a què correspon ve l'apartat dedicat a les fonts i a les autoritats. En primer lloc, quan ho hem trobat escaient, s'hi ha donat entrada a les obres de referència no catalanes, que hi apareixen per ordre cronològic de publicació, i seguidament, a les catalanes, ordenades segons el mateix criteri. Aquesta disposició permet resseguir els deutes, les filiacions i l'evolució dels plantejaments de cada autor i de no pocs termes i conceptes.

a) Els referents no catalans [Llista 1 de l'Annex] inclouen un espectre variat de publicacions que va des d'obres de consulta, com diccionaris i enciclopèdies especialitzats, fins a articles publicats en revistes científiques, sense deixar de banda llibres i monografies. Hi tenen una presència destacada Alan Dundes i Heda Jason, dos folkloristes i teòrics que han tingut una importància cabdal en la configuració de la folklorística i l'etnopoètica tal com es coneixen i es practiquen avui dia en l'àmbit acadèmic i universitari dels Països Catalans.

b) Entre els referents catalans [Llista 2 de l'Annex], Josep M. Pujol i Carme Oriol són en primera instància les fonts de preferència i, eventualment, hem recorregut a treballs d'altres investigadors si és que aporten un valor decisiu, complementari o de contrast que enriqueixi el que cal tenir en compte per formular una definició. L'elecció, pràcticament procedimental, de Pujol i d'Oriol es correspon amb la importància de la seva tasca en relació amb la revisió específica de vocables del DIEC2 i del DNV i es fonamenta en quatre aspectes decisius: el seu esforç de definició teòrica del folklore, especialment valuós per a la finalitat d'aquest document de treball; de manera singular, la seva atenció sistemàtica a l'esclariment dels gèneres etnopoètics (Pujol, al llarg de la seva obra folklorística sencera i Oriol, sobretot, al seu manual universitari d'introducció a l'etnopoètica); la concepció del folklore i una praxi de la ciència folklorística completament actuals que encarnen, dels quals Pujol en va ser el veritable artífex introductor als Països Catalans, i, finalment, el mestratge que els reconeix una part molt significativa de la comunitat dels folkloristes i dels especialistes en etnopoètica del domini català.

c) Seguidament, es dona entrada a les referències lexicogràfiques que han estat objecte de buidatge [Llista 3 de l'Annex]. Hi figuren de manera sistemàtica els tres diccionaris generals més reconeguts —el d'Enciclopèdia Catalana, de caràcter propositiu, i els normatius de l'Institut i de l'Acadèmia Valenciana—, el *Diccionari català-valencià-balear* —que l'IEC ha assumit i que té l'avantatge de la completesa del domini lingüístic i de la dimensió diacrònica del cabal lèxic—, els de sinònims d'Albert Jané —assumit normativament per l'IEC— i de Manuel Franquesa —que és l'altra referència important quant a sinònims—, el *Diccionari del català contemporani* —diccionari descriptiu de la llengua catalana contemporània promogut per l'IEC— i el Cercaterm —el cercador terminològic del Termcat, promogut també per l'IEC. Quan hem cregut convenient d'incorporar-hi alguna referència, hem donat entrada també als diccionaris etimològics de Joan Coromines i als diccionaris històrics de Pere Labèrnia, Marià Aguiló i Josep Aladern, que tenen només un valor indicial o testimonial però que no deixen de tenir un interès acreditatiu de la presència *històrica* en la llengua catalana d'aquest vocabulari i de les accepcions més ordinàries que hi ha tingut. Aquests diccionaris *històrics* eventualment complementen la informació dels anteriors i, per bé

que també de forma molt ocasional, reflecteixen una certa imatge del folklore de la segona meitat del XIX (2a ed. Labèrnia, 1864-65) i primer quart del XX (Aladern, 1904-06 i Aguiló, 1915-34). Tan sols se n'han registrat els vocables quan hem cregut que aporten alguna cosa a tenir en consideració a efectes de definició que no s'hagi previst als altres diccionaris esmentats o bé per posar en relleu vacil·lacions, pervivències i arrelaments semàntics.

La selecció de fonts i autoritats que hem fet no té pretensió, lògicament, de ser exhaustiva, ni cal que ho sigui. Està pensada per facilitar la reflexió prèvia a la tasca proponent que podrà fer, en darrera instància, qualsevol membre del Grup. S'hi poden fer, per descomptat, altres aportacions que nosaltres no hàgim tingut l'oportunitat o l'encert de saber trobar. Hi ha fonts que corresponen a definicions, breus o no tan breus, d'un vocable. D'altres són expositives i pretenen aportar aspectes interessants sobre un vocable que es poden tenir en compte abans de definir-lo. Un tercer tipus de fonts respon a qüestions crítiques, igualment mereixedores de tenir en compte a l'hora de fer bones propostes de definició. En uns pocs casos un text s'ha repetit en llocs diversos — per a la comoditat dels lectors — si el contingut es referia simultàniament a diversos vocables implicats en aquesta selecció. Fins i tot hi hem inclòs fonts de les quals discrepem de manera oberta però que hem considerat que calia tenir present per poder oferir una perspectiva adequada de l'evolució de la folklorística i de l'etnopoètica als Països Catalans.

2.1.3 Tanca cada vocable la part proponent. L'hem estructurada en tres apartats perquè s'hi puguin incorporar:

a) la proposta de la comissió que l'assemblea va nomenar a la Trobada de Sueca, amb la finalitat que continuï, matisi i refini la feina que vam començar nosaltres i que està integrada per Joan Borja, Jaume Guiscafrè, Carme Oriol, Emili Samper, Josep Temporal i Vicent Vidal;

b) les aportacions, correccions i matisacions que eventualment hi puguin fer els altres membres del Grup;

c) la proposta definitiva que el Grup d'Estudis Etnopoètics haurà d'assumir com a pròpia i haurà de ratificar en l'assemblea corresponent.

Una vegada que vam considerar que el document de treball estava tancat, vam iniciar una altra fase, que passava, d'entrada, per ampliar el cercle dels contribuents a la tasca col·laborativa de proposar la llista de vocables que cal revisar i d'elaborar la llista final de vocables amb propostes de definició que caldrà sotmetre a la consideració de l'assemblea del Grup d'Estudis Etnopoètics. En el moment de redactar aquestes línies, aquesta tasca encara està per començar i constituirà, doncs, el gruix de la feina en la segona fase del treball.

La previsió que tenim és que aquesta fase proponent es dugui a terme en dues etapes. En la primera, s'hi han de treballar els vocables la definició dels quals es doni per bona i els que no impliquin gaire dificultats i dels quals, a tot estirar, proposarem que es modifiqui lleument la definició. En la segona, en canvi, s'hi hauran de treballar els termes que suposin una complexitat més gran i que puguin ser fins i tot controvertits, que exigiran sens dubte un exercici important de reflexió i de debat.

Sigui com sigui, el nostre propòsit no és de cap manera el d'assumir la feina dels lexicògrafs de la Secció Filològica o de l'Acadèmia Valenciana, sinó el de fer propostes raonades de modificació de definicions o d'incorporació de termes perquè les puguin estudiar i tenir en compte amb vista a les actualitzacions futures dels diccionaris normatius, si ho consideren convenient.

3. Més enllà dels diccionaris normatius

Si bé és cert que l'estímul inicial que ens va menar a fer aquesta feina va ser la voluntat de fer propostes als responsables dels diccionaris normatius vigents perquè hi incorporin vocables i revisin les definicions dels que ja hi ha, a mesura que hem anat desplegant la feina hem anat veient que les possibilitats d'explotació dels materials inclosos en el document de treball no s'exhaureixen en la seva formulació reduïda i concentrada de proposta de revisió terminològica i creiem que no s'hi haurien de reduir...

No ens cansarem de reconèixer la importància i la vàlua del manual universitari d'Oriol (2002). Encara ara, però, no hi ha disponible en català, no un diccionari enciclopèdic, sinó tan sols un glossari especialitzat en folklorística i etnopoètica, ni tampoc una crestomatia, més o menys històrica i diversa de fonaments epistemològics, dels quals es puguin aprofitar els investigadors en etnopoètica, els estudiants d'aquesta disciplina, els activistes de l'anomenada *cultura popular i tradicional* i, fins i tot, el públic general que s'interessi per aquestes qüestions.

Els dos membres del Grup d'Estudis Etnopoètics que signem aquest paper tenim la determinació i la voluntat de treballar-hi i estem convençuts que no en serem els únics.

Annex

Oferim en aquest annex, ordenades en tres llistes, les referències a les fonts i a les autoritats que hem tingut en compte per elaborar el document de treball.

Llista 1

Fonts i autoritats no catalanes

- ATTARDO, S.; CHABANNE, J. (1992): «Jokes as text types». *Humor* 5-1/2: 165-176.
- BEN-AMOS, D. (2000): «Toward a Definition of Folklore in Context», dins Americo PAREDES, Richard BAUMAN (eds.), *Toward New Perspectives in Folklore*. Bloomington: Trickster Press [(1971): *Journal of American Folklore* 84: 3-15].
- (2014): «A Definition of Folklore: A Personal Narrative». *Estudis de Literatura Oral Popular/Studies in Oral Folk Literature* 3: 9-28, <<http://revistes.publicacionsurv.cat/index.php/elop>> [consulta: agost 2015].
- BRONNER, S. J. (2000): «The American Concept of Tradition: Folklore in the Discourse of Traditional Values». *Western Folklore* 59/2, p. 143-170.
- BRUNVAND, J. H. (1998): *The Study of American Folklore: An introduction*. 4th ed. New York: W. W. Norton.
- DÉGH, L. (2001): *Legend and Belief: Dialectics of a Folklore Genre*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- DÉLARUE, P.; TÈNÈZE, M. (2002): *Le conte populaire français*. Édition en un seul volume reprenant les quatre tomes publiés entre 1976 et 1985. Paris: Maisonneuve et Larose.
- DUNDES, A. (1964a): «From Etic to Emic Unites in the Structural Study of Folktales». *Journal of American Folklore* 75: 95-105.
- (1964b): *The Morphology of North American Indian Folktales*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- (1965): «Structural Typology in North American Indian Folktales». Dins Alan DUNDES (ed.), *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall: 206-215.
- (1980): «Texture, Text and Context». Dins Alan DUNDES, *Interpreting Folklore*. Bloomington: Indiana University Press: 20-32.
- (ed.) (1984): *Sacred narrative. Readings in the Theory of Myth*. Berkeley, Los Angeles, Londres: University of California Press.
- (2005): «Folkloristics in the Twenty-First Century». *Journal of American Folklore* 118/470: 385-408.
- ; PAGTER, C. R. (1975): *Work Hard and You Shall Be Rewarded: Urban Folklore from the Paperwork Empire*. Bloomington: Indiana University Press.
- (1987): *When you're up to your ass in alligators...: More Urban Folklore from the Paperwork Empire*. Detroit: Wayne State University Press.
- (1996): *Sometimes the Dragon Wins: Yet More Urban Folklore from the Paperwork Empire*. Syracuse: Syracuse University Press.

— (2000): *Why Don't Sheep Shrink When It Rains?: A Further Collection of Photocopier Folklore*. Syracuse: Syracuse University Press.

GEORGES, R. (1975): «Towards a Structural Definition of the Riddle». Dins Alan DUNDES, *Analytic Essays in Folklore*. The Hague: Mouton Publishers: 95-102.

GREEN, T. A. (ed.) (1997): *Folklore: An encyclopedia of beliefs, customs, tales, music, and art*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO.

HAASE, D. (ed.) (2008): *The Greenwood Encyclopedia of Folktales and Fairy Tales*. 3 vols. Westport, Connecticut/London: Greenwood Press.

HOLBEK, B. (1998): *Interpretation of Fairy Tales. Danish Folklore in a European Perspective*. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia/Academia Scientiarum Fennica, FF Communications 239

JASON, H. (1975): *Ethnopoetics: A multilingual terminology*. Jerusalem: Israel Ethnographic Society.

— (1977). *Ethnopoetry: Form, Content, Function*. Bonn: Linguistica Biblica.

— (2000). *Motif, Type and Genre*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

JOLLES, A. (1972): *Formes simples* [Títol or.: *Einfache Formen* (1930)]. Trad. de l'alemany d'Antoine Marie Buguet. París: Seuil.

LÜTHI, M. (1992): *La fiaba popolare europea. Forma e natura* [Títol or.: *Das europäische Volksmärchen. Form un Wesen* (1947)]. Trad. de l'alemany de Marina Cometta. Milà: Mursia.

METZGER, M. M.; MOMMSEN, K. (1981): *Fairy Tales as Ways of Knowing*. Berna, Frankfurt del Main, Las Vegas: Peter Lang.

MIEDER, W. (2012): *Proverbs: A Handbook*. New York: Peter Lang.

SHOJAEI KAWAN, C. (2011): «The Contemporary legend as a Cross-generic Genre». *Fabula* 52, 3/4: 250-266.

SIMONSEN, M. (1984): *Le conte populaire*. París: PUF.

THOMPSON, S. (1946): *The Folktale*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

VANARSDALE, D. W. (2014): *Chain letter evolution*, <<http://www.silcom.com/~barnowl/chain-letter/evolution.html>> [consulta: setembre 2015]

Llista 2

Fonts i autoritats catalanes

AYATS I ABEYÀ, J. (2014): «Canvia la tecnologia o també canvia el pensament? Indicis de com es transforma la comunicació folklòrica en el trànsit als comportaments tecnològics». *Estudis de Literatura Oral Popular* 3: 29-35, <<http://revistes.publicacionsurv.cat/index.php/elop>> [consulta: agost 2015].

BOU, E. (dir.) (2000): *Nou diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62.

CONCA, M. (1987): *Paremiologia*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València.

CONCA, M.; GUIA, J. (1996): *Els primers reculls de proverbis catalans*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

FERRÉ, G. (1991-1992): «Romanços i cançons», dins Direcció General d'Ordenació i Innovació educativa, *De la literatura popular a la literatura culta: Conferències*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

GINARD, R. (1960): *El cançoner popular de Mallorca*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.

GRIMALT, J. A. (1978): «La catalogació de les rondalles de mossèn Alcover com a introducció a llur estudi». *Randa*, 7: 5-30.

— (1996): «Rondalles meravelloses». Dins Antoni M. ALCOVER, *Aplec de Rondalles Mallorquines d'en Jordi d'es Racó*, I. Moll: Mallorca.

GUISCAFÈ, J. (ed.) (2008): *El rondallari Aguiló. Transcripció, catalogació i estudi introductori*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2007): «El trobo: un gènere negligit en la construcció del cançoner», dins Jaume GUISCAFÈ, Caterina VALRIU (eds.), *La poesia oral: Gèneres, funcionalitat i pervivència*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2013): «Reflexions a propòsit de l'«Anecdolari artanenc» de Rafel Ginard». *Estudis de Literatura Oral Popular* 2: 115-129.

— (2016): «El terme folklore als Països Catalans: de l'entusiasme a la desafecció». *Revista d'Etnologia de Catalunya* 41: 12-19.

MARTÍ, J. (1996): *El folklorismo: Uso y abuso de la tradición*. Barcelona: Ronsel.

MORET, H. (2000): «Sobre alguns aspectes conflictius en la classificació tipològica del cançoner popular», dins Joan MAS, Joan MIRALLES, Pere ROSSELLÓ (eds.), *Actes de l'Onzè col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes, III*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: 5-17.

MUNAR I MUNAR, Felip (2001): *Manual del bon glosador. Tècniques, exercicis i glosades*. Palma: Edicions Documenta Balear.

ND62LC (2000): «cançó tradicional», dins Enric BOU (dir.), *Nou diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62: 129-131

ORIOL, C. (1995): *El cançoner nadalenc català al Principat de Catalunya (1853-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2000a): «endevinalla», dins Enric BOU (dir.), *Nou diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62: 236.

— (2000b): «llegenda», dins Enric BOU (dir.), *Nou diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62: 393.

— (2000c): «proverbi», dins Enric BOU (dir.), *Nou diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62: 596.

— (2002): *Introducció a l'etnopoètica. Teoria i formes de folklore en la cultura catalana*. Valls: Cossetània.

— (2006): «Ficcions autobiogràfiques: relats-broma en el folklore narratiu», dins Joan ARMANGUÉ I HERRERO (ed.), *La biografia popular: de l'hagiografia al gossip*. Càller: Arxiu de Tradicions de l'Alguer: 71-80.

— (2007): «Gèneres etnopoètics», dins Joan SOLER I AMIGÓ (dir.), *Tradicioni. 7. La narrativa popular*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: 121-148.

— (2009): «Estudio y difusión de los cuentos populares. De los catálogos tipológicos a las bases de datos en Internet». *Tantàgora* 8: 6-11, <<http://revistatantagora.net/numeros-de-la-revista/>> [consulta: agost 2015].

— (2010a): «Introducció», dins Joan SOLER I AMIGÓ, *Joana Vidal, folklorista*. Valls: Cossetània.

— (2010b): «El caràcter universal y particular de los cuentos populares». *Tantàgora* 11: 10-14. En línia: <http://revistatantagora.net/numeros-de-la-revista/> [darrera consulta: agost de 2015].

PERELLÓ, M. A. (2000): «Glosador», dins Enric BOU (dir.), *Nou diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62: 326.

PUJOL, J. M. (ed.) (1989): Pau BERTRAN I BROS, *El rondallari català*. Estudi preliminar i edició de Josep M. Pujol, Barcelona: Alta Fulla.

— (2013): Això era i no era. *Obra folklòrica de Josep M. Pujol*. Tarragona: Publicacions URV.

ROMEU, J. (1993): *Estudis de lírica popular i lírica tradicional antigues*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

ROVIRÓ, I. (1992): «Aproximació a l'estudi de la comunicació folklòrica». *Ausa* 128-129: 71-104.

— (1994): «El folklore com a acte comunicatiu». *Revista d'etnologia de Catalunya* 4: 10-19.

— (2007): «El folklore i les formes col·loquials de la comunicació», dins Caterina VALRIU, Joan ARMANGUÉ I HERRERO (eds.), *Els gèneres etnopoètics: competència i actuació*. Càller: Arxiu de Tradicions de l'Alguer: 117-131.

SERRÀ CAMPINS, A. (2000a): «Literatura oral», dins Enric BOU (dir.), *Nou diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62: 388-391.

— (2000b): «Rondalla», dins Enric Bou (dir.), *Nou diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62: 652-653.

— (2012): *Set estudis de literatura oral*. Palma: Lleonard Muntaner.

SISTAC, D. (1997): *Les cançons de pandero o de tambor. Estudi i noves aportacions*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.

SOLER I AMIGÓ, J. (dir.) (2007): *Tradicioni. 7. La narrativa popular*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

TEMPORAL, J. (1998): *Galàxia Propp. Aspectes literaris i filosòfics de la rondalla meravellosa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2014): *Rondalla meravellosa i filosofia: Una fonamentació antropológicoètica*. Manacor: Món de llibres.

VALRIU LLINÀS, C. (2008): *Paraula viva. Articles sobre literatura oral*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2010): *Imaginari compartit. Estudis sobre literatura infantil i juvenil*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

VIOLANT RIBERA, R. (1990): *La rondalla i la llegenda. Contribució a l'estudi de la literatura folklòrica catalana*. Barcelona: Alta Fulla.

Llista 3 Repertoris lexicogràfics.¹

- AGUILÓ, M.(1988 [a, b], 1989 [a, b]): *Diccionari Aguiló*. 4 vols., Barcelona: Alta Fulla.
- ALADERN, J. [*pseud.* de Cosme Vidal] (1904 [I], 1905 [II], 1906 [III]): *Diccionari popular de la llengua catalana*. 3 vols. Barcelona: Francisco Baxarias, editor.
- Cercaterm*: Cercador terminològic del Termcat (Generalitat de Catalunya / IEC). En línia: <http://www.termcat.cat/> [darrera consulta: novembre de 2016].
- COROMINES, Joan(1980-1991): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos.
- (1980-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial.
- Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Moll, < <http://dlc.iec.cat> > [consulta: novembre 2016].
- Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, < <http://dlc.iec.cat> > [consulta: novembre 2016].
- Diccionari del català contemporani: Diccionari descriptiu de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, <<http://dcc.iec.cat/ddlc1/scripts/indexA.asp?ini=homenatge>> (també accés per < <http://dlc.iec.cat> > [consulta: novembre 2016].
- **Diccionari normatiu valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, <www.avl.gva.es/dnv> [consulta: novembre 2016].
- *FRANQUESA, M. (1998): *Diccionari de sinònims*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, <<http://www.enciclopedia.cat/search/obrad/GDLC>> [consulta: novembre 2016].
- **Gran Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana., <<http://www.enciclopedia.cat/search/obrad/GDLC>> [consulta: novembre 2016].
- JANÉ, A. (2015): *Diccionari de sinònims*, 3a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans., <<http://sinonims.iec.cat/sobre.asp>> (també accés per < <http://dlc.iec.cat> > [consulta: novembre 2016].
- LABÈRNIA, P. (1864-65): *Diccionari de la llengua catalana*. 2 vols. 2a ed. Barcelona: Espasa y Companyia, editors.

---

¹Hi recorrem a l'asterisc volat per assenyalar el caràcter extern a l'IEC d'alguns repertoris contemporanis.

ÍNDEX

<i>Presentació</i>	5
<i>1. L'etnopoètica als mitjans de comunicació</i>	
Josefina ROMA I RIU <i>Mn. Francesc Baldelló i la difusió per ràdio i premsa del seu Folklore Litúrgic</i>	9
Albert OLIVA <i>La difusió de la recerca folklòrica d'Eusebi Ribas Vallespinosa en la premsa comarcal i local de Valls de principis del segle XX</i>	15
Joan ARMANGUÉ I HERRERO <i>Premis Avui de 1990. Català a Sardenya fora de l'Alguer?</i>	25
Tomàs VIBOT RAILAKARI <i>Notes etnopoètiques al programa «Un lloc amb història» (IB3 Televisió)</i>	31
M. Magdalena GELABERT I MIRÓ <i>La Institució Pública Antoni M. Alcover i la difusió de les rondalles a través de la televisió i la ràdio</i>	37
Francesc GISBERT <i>Els monstres han tornat</i>	47
<i>2. Qüestions terminològiques</i>	
Jaume GUISCAFRÉ— Josep TEMPORAL <i>Revisió de terminologia etnopoètica al DIEC2</i>	55

Aquest llibre *Etnopoètica, Terminologia i Mitjans de Comunicació* es va acabar d'imprimir a la Impremta Leo de Manacor el mes de desembre de 2017.

